

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA LUBELSKIEGO

Lublin, dnia 22 kwietnia 2025 r.

Poz. 2324

UCHWAŁA NR XIV/92/2025 RADY GMINY SPICZYN

z dnia 14 kwietnia 2025 r.

w sprawie przyjęcia "Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Spiczyn na lata 2025 – 2028"

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9 i art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1465, z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292) Rada Gminy Spiczyn uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się "Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Spiczyn na lata 2025-2028", stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Spiczyn.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega publikacji w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego.

Przewodniczący Rady

Joanna Franciszka Gąsior

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI

GMINY SPICZYN NA LATA 2025 - 2028

Spiczyn 2025

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

Spis treści

1. Wstęp.....	2
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.....	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.....	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	16
4.1 Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	22
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.....	29
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentamiwykonanymi na poziomie gminy	29
5.2 Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	33
5.2.1 Charakterystyka gminy	33
5.2.2 Początki osadnictwa na obszarze gminy Spiczyn	37
5.2.3 Przynależność administracyjna obszaru gminy na przestrzeni wieków	38
5.2.4 Historia miejscowości w gminie Spiczyn	39
5.3 Krajobraz kulturowy	42
5.4 Zabytki nieruchome objęte prawnymi formami ochrony	42
5.5 Ocena stanu zachowania krajobrazu kulturowego gminy	62
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	67
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami.....	69
8. Instrumentarium realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	74
9. Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami	76

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

1. Wstęp

Przedmiotem Gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Spiczyn (GPOnZ) jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy. GPOnZ określa kierunki działań w zakresie opieki nad zabytkami: wskazuje konieczne do wykonania zadania i sugeruje sposoby ich realizacji poprzez określenie podstawowych działań organizacyjnych, finansowych, promocyjnych i ochronnych. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity Dz. U. z 2024 r., poz. 1292) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. GPOnZ sporządzany jest przez Wójta Gminy, następnie po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Gminy. GPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Lubelskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Wójt Gminy przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z wykonania określonych w nim zadań.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te określone są w odniesieniu do całej gminy, jako jednostki podziału administracyjnego, a nie odnoszą się jedynie do władz gminy, których bezpośredni wpływ na działalność instytucji sprawujących w różnej formie opiekę nad zabytkami jest ograniczony tylko do nielicznych. Głównym odbiorcą GPOnZ jest lokalna wspólnota samorządowa. W zamierzeniu beneficjentami GPOnZ mają stać się nie tylko prywatni właściciele czy użytkownicy obiektów zabytkowych, ale również mieszkańcy gminy. Istotnym celem GPOnZ jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy partycypacji mieszkańców gminy, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych, służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem opieka nad zabytkami ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych, ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków, (którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego), a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto, ustawa dookreśla zakres

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ i są one następujące:

- 1) uchylony;
- 2) uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- 3) zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- 4) wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- 5) podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- 6) określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- 7) podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w następujących aktach prawnych:

- **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)**

Art. 5 Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.

Art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.

Art. 73 Każdemu zapewnia się wolność twórczości artystycznej, badań naukowych oraz ogłaszania ich wyników, wolność nauczania, a także wolność korzystania z dóbr kultury.

Art. 86 Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

- **Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1292).**

Ustawa określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków.

Art. 3 definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak:

- 1) **zabytek** - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) **zabytek nieruchomy** - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

- 3) **zabytek ruchomy** - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) **zabytek archeologiczny** - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) **instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami** - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) **prace konserwatorskie** - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) **prace restauratorskie** - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) **roboty budowlane** - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) **badania konserwatorskie** - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) **badania architektoniczne** - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) **badania archeologiczne** - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) **historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny** - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) **historyczny zespół budowlany** - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

- 14) **krajobraz kulturowy** - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
- 15) **otoczenie** - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Art. 4 objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- 1) zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- 2) zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- 3) udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków;
- 4) przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- 5) kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- 6) uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”;

Art. 5 objaśnia kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”;

Art. 6 klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

1. „Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:
 - 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

- c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
 - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
 - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”;

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

Art.7 reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1. **wpis do rejestru zabytków**, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.
1a) **wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.**
2. **uznanie za pomnik historii**, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.
3. **utworzenie parku kulturowego**, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
4. **ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.** Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 16 ust. 1 wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 17 określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 18 w brzmieniu:

- 1) „Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.
- 2) Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności:
 - 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
 - 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
 - 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.

Art. 19 wskazuje że:

1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględni się, w szczególności ochronę:
 - 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - 3) parków kulturowych.
- 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.
- 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:
- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
 - 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
 - 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.
2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.
3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

Art. 20 mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Art. 21 w brzmieniu: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

Art. 22 w brzmieniu:

1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.
2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.
3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.
4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:
 - 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
 - 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
 - 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

Art. 89 wskazuje:

„Organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.”

- **Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1465 z późn. zm.)**

Art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Ponadto istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach. Są to:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1130 z późn. zm.)**

Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 725 z późn. zm.)**

Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.

- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 54 z późn. zm.)**

W ustawie mówi się między innymi, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1478 z późn. zm.)**

Zapisy ustawy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.

- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 1145 z późn. zm.)**

W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa między innymi postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.

W myśl Art. 13 ust. 4, 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków a także będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 29 ust. 2 mówi, że Jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z tej nieruchomości można nałożyć, w razie potrzeby, na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej zabytkowych obiektów budowlanych, w terminie określonym w umowie.

Art. 96 ust. 1a wskazuje, że w przypadku nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Bardzo ważnym, z perspektywy gminy jest Art. 109 ust. 1 pkt 4, zgodnie z którym gmina ma prawo pierwokupu w przypadku sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków lub prawa użytkowania wieczystego takiej nieruchomości.

- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 87).**

Ustawa mówi, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.

- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 87).**

W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. poz. 774 z późn. zm.).**

Ustawa definiuje pojęcie reklamy, szyldu, krajobrazu, krajobrazu kulturowego, krajobrazu priorytetowego. Nakłada też m.in. obowiązek sporządzania przez samorząd wojewódzki audytu krajobrazowego, w którym mają być zdefiniowane obszary krajobrazów priorytetowych, gdzie sejmik województwa ma mieć możliwość ustalania norm dotyczących wysokości, kształtu budynków i ewentualnego stosowania materiałów miejscowych lub tradycyjnej architektury. Ustawa wprowadza kary za nielegalne reklamy. Ponadto daje samorządom możliwość uchwalenia lokalnego

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

kodeksu reklamowego, w którym określone zostaną zasady sytuowania m.in. nośników reklam.

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, określają ustawy:

- **Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385).**

Ustawa określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiąganie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

- **Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 2393).**

Ustawa mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują:

Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 164 z późn. zm.).

Ustawa z dnia 28 marca 1933 r. o grobach i cmentarzach wojennych (t.j. Dz. U. z 2018 r. poz. 2337).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Gminny Program Opieki nad Zabytkami jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPOnZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego. GPOnZ zbieżny jest ze strategicznymi

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:\

- **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2023 – 2026**

Zgodnie z art. 85 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji.

Głównym celem projektu Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026, przyjętego uchwałą nr 242 Rady Ministrów z dnia 8 grudnia 2023 r. w sprawie "Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026", jest *zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce*.

Cel główny został dookreślony w trzech celach szczegółowych oraz w ośmiu kierunkach działań strategicznych, tj. w:

- Weryfikacji wybranego zasobu zabytków i wzmocnieniu narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości;
- Wzmocnieniu potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków;
- Roli zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja).

Program ten w okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1: „Weryfikacja wybranego zasobu zabytków i wzmocnienie narzędzi ochrony dziedzictwa o wyjątkowej wartości”

- 1.1. Podnoszenie wiedzy o wybranych grupach zasobu zabytkowego kraju;
- 1.2. Ochrona zabytków i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości;
- 1.3. Realizacja międzynarodowych zobowiązań;

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

Cel szczegółowy 2: „Wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków:

- 2.1. Cyfryzacja procesów administracyjnych;
- 2.2 Wzmocnienie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków;
- 2.3. Reforma finansowania ochrony i opieki nad zabytkami;

Cel szczegółowy 3: „Rola zabytków w zrównoważonym rozwoju (edukacja i partycypacja)

- 3.1. Wzmocnienie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych;
- 3.2. Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego;

- **Strategia na rzecz odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia na rzecz odpowiedzialnego rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (SOR) została przyjęta uchwałą nr 8 przez Radę Ministrów dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej uchwałą Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r. SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa. W jednolitym systemie programowym przedstawia cele do realizacji w horyzoncie roku 2020 i 2030, określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągnięcia oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Głównym celem SOR jest tworzenie warunków dla wzrostu dochodów mieszkańców Polski przy jednoczesnym wzroście spójności w wymiarze społecznym, ekonomicznym, środowiskowym i terytorialnym. Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących kierunkach interwencji:

- budowa i rozwój e-administracji - orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe

Wyznaczony projekt strategiczny: digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej - kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

- wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej: działania do 2020 r.
- wzmacnianie potencjału instytucji kultury o szczególnym znaczeniu - wspieranie instytucji kultury, których wieloletnia działalność i tradycja mają szczególne znaczenie dla celów polityki państwa w obszarze kultury i których dorobek jest ważnym elementem budowania tożsamości kulturowej Polaków oraz narzędziem promocji Polski w świecie,
- wypracowanie systemu wspierania rozwoju sektorów kreatywnych - stworzenie warunków dla rozwoju sektorów kreatywnych w Polsce, które wpłyną na rozwój całego ekosystemu wspierania kultury.

działania do 2030 r.:

- ochrona i promocja dziedzictwa narodowego - wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmacniania kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO),
- wzmacnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

- **Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030**

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030 została przyjęta uchwałą nr 155 przez Radę Ministrów z dnia 27 października 2020 r. jest jedną z dziewięciu tzw. strategii zintegrowanych, służących wdrożeniu SRK 2030. Jako cel główny wskazano w niej wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Podstawą budowania silnego kapitału społecznego jest również wzmacnianie prospołecznych postaw i tożsamości opartych na wspólnym dorobku kulturowym. Szacunek do tradycji oraz poczucie przynależności do wspólnoty i jej historii powinny iść w parze z rozwojem

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

kreatywności, otwartości i tolerancji. W części Strategii odnoszącej się do kultury wskazano na:

- niewystarczający poziom czytelnictwa wśród Polaków oraz niewykorzystany potencjał i ważna rola bibliotek publicznych
- niska jakość oferty artystycznej dla najmłodszych
- deficyty kompetencji kulturalnych
- zły stan zabytków
- niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych

Główny cel opracowania realizowany będzie poprzez trzy cele szczegółowe:

Cel szczegółowy 1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne.

Cel szczegółowy 2. Wzmocnienie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich.

Cel szczegółowy 3. Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego rozwoju.

Rozwijając założenia celu szczegółowego 2 wyszczególnić można:

2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmocnienia uczestnictwa w kulturze,

2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,

- dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków
- wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii, m.in. poprzez projekt strategiczny „Rozwój Turystyki Kulturowej” obejmujący działania na rzecz zabytków uznanych za Pomniki Historii na tych szlakach,
- kontynuowanie projektu pn. „Krajobraz mojego miasta” którego celem jest zwrócenie uwagi władz samorządowych, firm, instytucji oraz społeczeństwa na problem chaosu reklamowego i konieczność zrównoważonego planowania przestrzeni miejskiej,
- rozbudowanie kolekcji sztuki współczesnej o randze zbiorów narodowych oraz regionalne kolekcje sztuki współczesnej,
- poszukiwanie i odzyskiwanie zrabowanych podczas II wojny światowej dzieł sztuki,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,

- Kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach,
- Systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego poprzez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji,
- Inwentaryzacja cyfrowych zasobów kultury, obejmująca instytucje kultury, archiwa i inne jednostki, w tym naukowe, prowadzące lub zlecające digitalizację i przechowujące cyfrowe zbiory,
- Podnoszenie kompetencji cyfrowych,

2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,

2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

- **Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030**

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 została przyjęta uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich,
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów poprzemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.1 Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

1) Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie lubelskim na lata 2023-2026 uwzględnia uwarunkowania prawne wynikające ze zmian przepisów prawa, a w szczególności ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i stan zachowania dziedzictwa. Program ma na celu w szczególności:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami stanowi kontynuację poprzednio obowiązujących programów, lecz został uzupełniony założeniami i kierunkami działań podążające za zmieniającą się świadomością oraz oczekiwaniami społeczeństwa.

Cel strategiczny: Zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego Lubelszczyzny, uwzględniające wymogi teraźniejszości i oczekiwania przyszłości, służące poprawie jakości życia mieszkańców województwa lubelskiego.

Cel operacyjny 1. Zachowanie potencjału krajobrazu kulturowego województwa.

Działanie 1. Zachowanie wartości krajobrazu kulturowego oraz miejsc i obiektów dziedzictwa.

Działanie 2. Dbłość o zabytki własne województwa.

Działanie 3. Wspieranie działań służących ochronie dziedzictwa i krajobrazu kulturowego - aktywny udział w pozyskiwaniu środków na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych

Cel operacyjny 2. Promocja zasobów dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego oraz idei opieki nad zabytkami.

Działanie 1. Utworzenie Szlaku Architektury Drewnianej Województwa Lubelskiego.

Działanie 2. Przygotowywanie wydawnictw prezentujących bogactwo dziedzictwa kulturowego województwa lubelskiego.

Działanie 3. Organizacja konkursu fotograficznego „Odkrywamy dziedzictwo Lubelszczyzny” z wydawnictwem pokonkursowym w formie kalendarza.

Działanie 4. Upowszechnianie idei opieki nad zabytkami i ochrony dziedzictwa kulturowego.

Cel operacyjny 3. Żywa tradycja – inwentaryzacja i ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Działanie 1. Zacieśnienie współpracy ze środowiskiem naukowym służącej eksploracji, identyfikacji i dokumentacji przejawów niematerialnego dziedzictwa kulturowego subregionów Lubelszczyzny

Działanie 2. Wpisy na krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego unikatowych zjawisk występujących na terenie Lubelszczyzny.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

Działanie 3. Wspieranie wydarzeń i inicjatyw służących ochronie i promocji niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz ich depozytariuszy.

W Programie, w wykazie proponowanych do utworzenia parków kulturowych wymieniono Zawieprzyci Park Kulturowy.

2) Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku.

Strategia Rozwoju Województwa Lubelskiego do 2030 roku została przyjęta 29 marca 2021r. w czasie XXIV/406/2021 sesji Sejmiku Województwa Lubelskiego. W Strategii Rozwoju Województwa Lubelskiego zakłada się, zasadniczą zmianę podejścia programowania rozwoju województwa lubelskiego, w którym przyjęto model zrównoważonego i odpowiedzialnego rozwoju. Określona w Strategii wizja rozwoju oraz zaprezentowane cele strategiczne wynikają z rozpoznania realnych potrzeb i oczekiwań mieszkańców regionu. Dokument odważnie stawia na rolnictwo, które stanowi nasz największy zasób i potencjał do rozwoju. Jeżeli otoczenie regionu nie zostanie dotknięte długotrwałym, głębokim załamaniem gospodarczym to przyjęta strategia przyczyni się m.in. do kulturalnej i społecznej integracji regionu lubelskiego poprzez przełamanie obecnych partykularyzmów subregionalnych i związanego z tym słabego poczucia tożsamości regionalnej. Na podstawie diagnozy prospektywnej m.in. w obszarze kultury wyznaczono trzeci cel strategiczny: Innowacyjny rozwój gospodarki oparty o zasoby i potencjały regionu. Zakłada się w nim między innymi:

- Wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych oraz przemysłów kultury, przedsiębiorczości opierającej się na lokalnych zasobach, dziedzictwie kulturowym i usługach edukacyjnych,
- Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez rozwijanie funkcji użytkowej obiektów kulturowych

Region zintegrowany poczuciem społecznej tożsamości terytorialnej, wspomaganej silnymi więziami współzależności gospodarczej i kulturowej, ze sprawnym systemem wewnętrznej komunikacji i transportu, ma znacznie większe szanse na rozwój w otwartej, konkurencyjnej gospodarce, niż region fragmentowany, którego poszczególne układy lokalne nie są zdolne do współpracy, a mieszkańcy mają nikłą świadomość wspólnych korzeni i wspólnych interesów.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

3) Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Lubelskiego został przyjęty przez Sejmik Województwa Lubelskiego 30 października 2015 r. uchwałą Nr XI/162/2015 (Dz. Urz. Woj. Lubelskiego z 2015 r. poz. 5441). Obowiązujący Plan był opiniowany, pod kątem ochrony dziedzictwa kulturowego, w różnych jej aspektach, przez Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie. Jego autorzy szczególnie mocno artykułują wartości dziedzictwa kulturowego i konieczność ich ochrony, jako przesłankę do aktywizacji społecznej i gospodarczej województwa lubelskiego, a także jako istotny czynnik zachowania kulturowej odrębności i tożsamości regionu, stanowiącego fragment wschodniej granicy Unii Europejskiej z wynikającymi z tego statusu konsekwencjami transgraniczności. W Planie odnotowano, że w latach 2005–2012 w ochronie i wykorzystaniu dziedzictwa kulturowego odnotowano wiele pozytywnych zmian. Na podkreślenie zasługują: wzmożone tempo prac związanych z rewaloryzacją zespołów zabytkowych, poprawa standardu funkcjonalnego i technicznego wybranych zabytków nieruchomych, głównie obiektów sakralnych, pałaców, dworów, willi i kamienic oraz rozwój szlaków turystycznych wykorzystujących dziedzictwo kulturowe regionu. Ponadto podkreślono, że po akcesji Polski do UE w kilku miastach przyspieszono proces rewitalizacji substancji zabytkowej na skutek pozyskania przez samorządy funduszy unijnych przeznaczonych na ten cel. W Planie zauważono, że skutkiem wynikającym z postępującego procesu urbanizacji, wyludniania się dzielnic śródmiejskich, a także braku kompleksowych działań rewitalizacyjnych są często niekorzystne zmiany w krajobrazie kulturowym, w tym przede wszystkim w odniesieniu do struktury zabytkowej i zabudowy śródmiejskiej oraz stanu technicznego części obiektów zabytkowych. Szczególnym problemem jest dysharmonia wynikająca z braku powiązań obiektów nowoprojektowanych z obiektami zabytkowymi. Dotyczy to przede wszystkim obszarów podlegających silnej presji inwestycyjnej. Ponadto zagrożeniem dla substancji zabytkowej miast jest ruch tranzytowy w szczególności w obrębie takich miast jak: Janów Lubelski, Łuków, Ryki, Opole Lubelskie, Annopol, Frampol. Innego typu problemem jest komasacja obszarów zacierająca historycznie ukształtowane rozłogi. W Planie ustalono, że polityka regionalna w zakresie ochrony i kształtowania krajobrazu kulturowego przejawia się z jednej strony w kompleksowym podejściu do dziedzictwa kulturowego, z drugiej zaś

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

w eksponowaniu w zagospodarowaniu wyróżniających się historycznie przestrzeni kulturowych.

W związku z powyższym wyznaczono:

Kierunek 1. Ochrona obiektów dziedzictwa kulturowego o znaczeniu światowym, europejskim i krajowym realizowany poprzez:

Działanie 1.1 Wykorzystywanie obiektów i kształtowanie zagospodarowania przestrzeni kulturowych odpowiednio do ich statusu (światowego, europejskiego, krajowego),

Działanie 1.2. Włączenie obiektów o wysokich wartościach kulturowych w system ochrony światowego i krajowego dziedzictwa,

Kierunek 2. Ochrona i opieka nad zabytkami nieruchomymi realizowany poprzez:

Działanie 2.1. Rewaloryzacja oraz rewitalizacja układów urbanistycznych, ruralistycznych i przestrzennych,

Działanie 2.2. Rewaloryzacja obiektów i zespołów zabytkowych,

Działanie 2.3. Ochrona przed zabudową i eksponowanie miejsc pamięci narodowej, w tym miejsc wydarzeń i walk historycznych,

Działanie 2.4. Ucztelnianie reliktyw zabytków archeologicznych.

Kierunek 3. Ochrona zabytkowego krajobrazu kulturowego realizowany poprzez:

Działanie 3.1. Wspieranie tworzenia parków kulturowych,

Działanie 3.2. Zachowanie i konserwacja zieleni komponowanej,

Działanie 3.3. Ochrona panoram w celu zachowania historycznych sylwet obiektów i zespołów urbanistycznych,

Działanie 3.4. Ochrona zagrożonych zanikiem tożsamości historycznie ukształtowanych krajobrazów rolniczych,

Działanie 3.5. Ochrona i odtwarzanie historycznych przestrzeni publicznych o potencjale kulturowym,

Działanie 3.6. Tworzenie szlaków kulturowych.

W Planie podjęto też zagadnienie ochrony dóbr kultury współczesnej. Plan wskazuje dobra kultury współczesnej o charakterze regionalnym i zakłada: ciągłość prac obejmujących aktualizację listy dóbr kultury współczesnej o znaczeniu

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

regionalnym oraz formułowanie zakresu ochrony oraz identyfikację granic dóbr kultury współczesnej w gminnych dokumentach planistycznych (najbardziej efektywnym sposobem ochrony dóbr kultury są ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego).

4) Strategia Rozwoju Powiatu Łęczyńskiego na lata 2024-2030

Strategia, przyjęta uchwałą nr LII/439/2023 przez Radę Powiatu w Łęcznej dnia 31 października 2023r., jest dokumentem wyznaczającym najistotniejsze kierunki rozwoju jednostki samorządu terytorialnego. Określa wizję, misję, priorytetowe obszary rozwoju oraz cele operacyjne, jak również wskazuje na konkretne kierunki działań. W Strategii wyznaczono następujące cele, związane z ochroną zabytków i opieką nad zabytkami oraz upowszechnianiem wiedzy o zabytkach i udostępnianiem dziedzictwa kulturowego powiatu:

Cel 1: Wsparcie konkurencyjności lokalnej gospodarki i rynku pracy

1.7. Promocja turystyczna oraz rozwój infrastruktury i produktów turystycznych

Cel 3: Poprawa atrakcyjności turystycznej powiatu

3.1. Rozwój infrastruktury wypoczynkowo-rekreacyjnej jako niezbędnego warunku do maksymalnego i dynamicznego wykorzystania predyspozycji turystycznych powiatu

3.2. Podniesienie konkurencyjności oferty turystycznej

3.3. Zachowanie i odbudowa dziedzictwa kulturowego

3.4. Promocja powiatu

Jednym z czołowych filarów stanowiących podstawę do rozwoju powiatu łęczyńskiego jest turystyka. Na terenie powiatu znajdują się liczne obiekty historyczne oraz bogate zasoby środowiska naturalnego. Ochrona tych dóbr wymaga zwiększenia świadomości mieszkańców w zakresie dbania o środowisko oraz ochronę dziedzictwa kulturowego regionu. W ramach wyznaczonego celu podejmowane będą działania zmierzające do ochrony zasobów krajobrazowych i przyrodniczych, w tym poprzez nadzór nad stanem zasobów leśnych. Główne kierunki działania powinny obejmować przeprowadzenie przeglądu miejsc cennych przyrodniczo i ich odpowiedniego

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

oznaczenia. Jednym z czynników wpływających na rozwój turystyki na danym terenie jest obecność obiektów oraz miejsc zabytkowych. Zadbanie, wyeksponowanie oraz promowanie tych miejsc wpłynie na przyciąganie turystów. Podstawowym zadaniem w tym sektorze jest odbudowa i przywrócenie funkcji turystycznej miejsc i obiektów zabytkowych poprzez ich renowację i odpowiednie zabezpieczenie podparte ścisłą współpracą z różnymi instytucjami, w tym z organizacjami pozarządowymi.

5) Plan Ochrony Zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych dla Powiatu Łęczyńskiego

Dokument powstał w 2005 roku w celu ochrony zabytków nieruchomych i ruchomych na terenie powiatu łęczyńskiego i określa zagrożenia zabytków, do których zalicza się między innymi:

- pożary obiektów oraz drzewostanów;
- katastrofy budowlane związane z zawaleniem się obiektu;
- rabunek zabytków ruchomych;
- akty terrorystyczne /dotychczas nie odnotowane na terenie powiatu, jednak możliwe szczególnie podczas uroczystości religijnych w obiektach związanych z kultem religijnym;
- akty wandalizmu, które mogą wystąpić poprzez dewastację zarówno obiektów nieruchomych jak i ruchomych, najczęściej występują na cmentarzach zabytkowych oraz w zespołach pałacowo-parkowych.

Dodatkowo Plan Ochrony Zabytków zawiera wykaz jednostek organizacyjnych oraz sposób łączności i powiadamiania na wypadek sytuacji kryzysowych czy też konfliktu zbrojnego. Z przedstawionej w Programie analizy zobaczyć można, iż ogółem na terenie powiatu łęczyńskiego znajduje się 293 obiekty zabytkowe, z czego:

- 240 obiektów na terenach wiejskich
- 53 obiekty na terenie miasta Łęczna

Dokument wyznacza również zadania dokumentacyjno-konserwatorskie dla zabytków znajdujących się na obszarze powiatu:

- zabezpieczenie zabytków przed dalszą destrukcją po ustąpieniu zagrożenia,
- dokumentowanie zdarzeń, strat i podjętych działań (filmowanie, fotografowanie, kopiowanie),
- informowanie właściwych organów administracji publicznej, w szczególności

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

- Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków oraz organów założycielskich o stratach, podjętych
- działaniach, potrzebach pomocy, wykonaniu ekspertyzy konserwatorskiej

Gmina Spiczyn również objęta jest planem ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, który jest na bieżąco aktualizowany.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

1) Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Spiczyn

Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Spiczyn zostało przyjęte uchwałą nr VI/44/03 Rady Gminy Spiczyn z dnia 3 lipca 2003r. z późn. zm.

Studium określa politykę przestrzenną gminy i wiąże organy gminy przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Określa wizję i cele rozwoju przestrzennego gminy. W Studium ustalone zostały następujące zasady polityki przestrzennej:

- ochrona środowiska przyrodniczego - ochrona istniejących obszarów i objęcie ochroną prawną lub planistyczną nowych;
- ochrona środowiska kulturowego - ochrona zabytków znajdujących się na obszarze gminy

2) Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Spiczyn

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków - miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego. Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa wojewódzkiego konserwatora zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalane w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m. in. przy sporządzaniu miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
- 5) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- 6) parków kulturowych,
- 7) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 8) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Gmina Spiczyn objęta jest w całości miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego (Uchwała Nr XVII/111/01 Rady Gminy Spiczyn z dnia 18 stycznia 2001 r. w sprawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego gminy Spiczyn), która wraz z późniejszymi zmianami obejmującymi wybrane obszary, stanowi jedno z głównych narzędzi polityki Gminy Spiczyn w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. W ww. uchwale w § 4 ochrona wartości kulturowych przyjęto następujące ustalenia i wyznaczono strefy ochrony konserwatorskiej:

 GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

1. Strefa ścisłej ochrony konserwatorskiej.

1.1 Obszary i obiekty zabytkowe objęte ścisłą ochroną konserwatorską - wpisane do rejestru zabytków Województwa Lubelskiego, na terenie gminy Spiczyn:

Lp.	Nazwa obiektu	Miejscowość	Numer rejestru zabytków
1.	<i>Zespół parkowo-pałacowy w Zawieprzycach</i>	Zawieprzyce	A/458
	<i>Pałac Miaczyńskich w ruinie</i>		
	<i>Lamus</i>		
	<i>Kaplica pałacowa</i>		
	<i>Oficyna</i>		
	<i>Stajnia</i>		
	<i>Brama wjazdowa</i>		
	<i>Oranżeria</i>		
	<i>Park</i>		
	<i>Krzyż z kopcem</i>		
2.	<i>Zespół kościoła parafialnego pw. Św. Anny</i>	Kijany	A/581
	<i>Kościół parafialny pw. Św. Anny</i>		
	<i>Dzwonnica</i>		
	<i>Ogrodzienie</i>		
	<i>Drzewostan</i>		
	<i>Cmentarz przykościelny</i>		
3.	<i>Pałac w zespole pałacowo-parkowym</i>	Kijany	A/759
4.	<i>Park pałacowy w zespole pałacowo-parkowym</i>	Kijany	A/779
5.	<i>Cmentarz parafialny</i>	Kijany	A/979

1.2. Wszelka działalność inwestycyjna i budowlana na obszarach wymienionych w punkcie 1.1. może być prowadzona jedynie po uzyskaniu warunków i wytycznych konserwatorskich oraz zezwolenia Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie.

1.3 Wszelkie prace wykonywane na obszarach funkcjonalnych na terenie których znajdują się obiekty objęte ścisłą ochroną Konserwatorską wymagają uzgodnienia z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Lublinie.

2. Strefa pośredniej ochrony konserwatorskiej.

2.1 Obiekty zabytkowe objęte strefą pośredniej ochrony konserwatorskiej figuruje w ewidencji dóbr kultury województwa lubelskiego:

 GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

<i>Nr</i>	<i>Nazwa obiektu</i>	<i>Miejscowość</i>
11899	Kapliczka	Charleż
11901	Cmentarz wojenny z I Wojny Światowej	Charleż
11902	Aleja lipowa Charleż-Jawidz długości 1500 m	Charleż
11903	Kapliczka przydrożna	Jawidz
11904	Kapliczka przydrożna z rzeźbami	Jawidz
11905	Zespół folwarczny	Jawidz
	Rządówka, ob. szkoła	
	Czworak I, ob. dom	
	Czworak II, (w ruinie)	
	Stajnia	
	Obora, ob. magazyn	
	Gorzelnia	
	Magazyn spirytusu przy gorzelni	
	Kuźnia dawna	
11906	Zespół pałacowo-parkowy	Kijany
	Oficina pałacowa I	
	Oficina pałacowa II, ob. dom	
	Czworak I, ob. dom	
	Czworak II, ob. dom	
	Stajnia, ob. szkoła	
	Obora	
	Suszarnia, ob. magazyn	
	Piekarnia, ob. dom	
	Młyn	
11907	Szkoła rolnicza	Kijany
11908	Kapliczka z figurą Św. Kajetana	Kijany
11909	Krzyż przydrożny	Kijany
11910	Aleja jesionowa Kijany-Luszczów długości 2800 m	Kijany
11911	Zespół folwarczny	Ludwików
	Oficina podworska, ob. dom	
	Czworak, ob. dom	
	Obora I	
	Obora II	
11912	Kuźnia	Ludwików, nr 5
11913	Kapliczka z figurą NMP	Spiczyn
11914	Kapliczka z figurą Św. Floriana	Spiczyn
11915	Urząd Gminy	Spiczyn
11916	Szkoła	Spiczyn
11917	Kapliczka przydrożna	Stoczek
11918	Kapliczka z figurą Św. Jana Nepomucena	Zawieprzyce
11920	Aleja lipowa Rokitno-Jawidz długości 3000 m	Jawidz
11921	Cmentarz wojenny z I Wojny Światowej	Zawieprzyce

2.2 Wszelkie prace inwestycyjne prowadzone przy obiektach wymienionych w punkcie 2.1. wymagają odrębnych warunków i wytycznych konserwatorskich oraz

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

uzyskania opinii Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie na etapie ustalania warunków realizacji inwestycji.

2.3 W przypadku rozbiórki obiektów zabytkowych, figurujących w ewidencji dóbr kultury należy uzyskać zgodę Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Lublinie, w oparciu o skróconą dokumentację fotograficzną i architektoniczną.

3. Strefa ochrony archeologicznej.

Ochronie konserwatorskiej podlegają obszary i stanowiska archeologiczne na obszarze gminy, oznaczone na rysunku planu.

Wszelkie zamierzenia inwestycyjne na tych obszarach m.in. związane z budową nowych budynków i inwestycji liniowych (dróg, sieci, melioracji, infrastruktury technicznej) którym towarzyszą prace ziemne i przekształcenie naturalnego ukształtowania terenu - muszą być zgłaszane do Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w celu uzyskania warunków i wytycznych konserwatorskich.

5.2 Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.

5.2.1 Charakterystyka gminy

- Położenie geograficzne**

Gmina Spiczyn położona jest w zachodniej części powiatu łęczyńskiego, w województwie lubelskim. Obszar gminy zajmuje część Wyżyny Lubelskiej. Główną rzeką jest Wieprz z dopływem Bystrzyca. W skład gminy wchodzi następujące miejscowości: Charleż, Januszówka, Jawidz, Kijany, Ludwików, Nowa Wólka, Nowy Radzic, Spiczyn, Stawek, Stoczek, Zawieprzyce, Zawieprzyce-Kolonia, Ziółków.

Środowisko przyrodnicze

Gmina Spiczyn należy do gminy o zróżnicowaniu genetycznym gleb. Dominującymi typami gleb są gleby brunatne wylugowane oraz gleby bielcowe i pseudobielcowe. W dolinie Wieprza na północny-wschód występują przeważnie piaszki gliniaste i gliny. Lokalnie wykształciły się torfy i gleby mułowo-torfowe. Na utworach tych powstały gleby kompleksu żytńio-ziemniaczanego słabego i żytńio-

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

łubinowego. Obszar położony na zachód od doliny Wieprza i Bystrzycy zajmują gleby wytworzone na lessach i lessopodobnych utworach pyłowych. Południową część obszaru zajmują gleby brunatne wykształcone na luźnych osadach piaszczystych oraz rędziny mieszane. Najwięcej jest ich w Ludwikowie, Kijanach i Ziółkowie. W obrębie trwałych użytków zielonych (kompleks użytków zielonych średnich) występują gleby bagienne oraz gleby torfowe i murszowo-torfowe. Gmina położona jest w strefie klimatu umiarkowanego. Teren gminy przecinają dwie największe rzeki Wyżyny Lubelskiej: Wieprz i Bystrzyca. Obydwie rzeki łączą się w środku obszaru gminy. W dolinach obok rzek występują małe zbiorniki wód powierzchniowych, do których należą niewielkie stawy, orfianki i starorzecza.

Zieleń komponowana i wody

Zieleń komponowana w gminie występuje przede wszystkim jako towarzysząca zespołom pałacowym w Zawieprzycach i Kijanach. Oba parki krajobrazowe jakkolwiek zachowały się w mocno okrojonej formie to jednak ich układ jest dobrze czytelny do dnia dzisiejszego. Starodrzew parkowy w Zawieprzycach praktycznie nie istnieje, gdyż wszystkie stare drzewa zostały tam wycięte. Jedyne pomniki przyrody, lipa zwana Sobieskiego runęła w 1979 r. Znacznie lepiej zachowany jest drzewostan na terenie parku w Kijanach gdzie występują liczne pomnikowe drzewa, tworzące m.in. aleję dojazdową do pałacu. Starodrzew, wśród którego dominują lipy, świerki, graby i modrzewie, zachował się głównie we wschodniej części parku. Parki towarzyszyły dworom w Charleżu, Jawidzu, Spiczynie i Ziółkowie, z nich jedynie w Jawidzu zachowały się resztki nasadzeń wzdłuż południowej granicy dawnego założenia. Niewątpliwie jednym z ciekawszych elementów komponowanej zieleni na terenie gminy jest obsadzanie już w XIX w. jej dróg drzewami. Mamy tu do czynienia zarówno z drogami głównymi jak i bocznymi. Najdłuższym z odcinków jest aleja lipowa łącząca Rokitno z Jawidzem o długości ok. 3 km. Jawidz z Charleżem łączy lipowa aleja długości ok. 1,5 km. Znacznie krótsza i słabiej obsadzona jest lipowa aleja prowadząca do Zawieprzyc. Stosunkowo dobrze zachowała się lipowa aleja łącząca gorzelnię w Jawidzu z drogą prowadzącą do Charleża. Natomiast jedynie szczątkowo zachowała się jesionowa aleja w Spiczynie, z której zostało jedynie pięć drzew. W Charleżu dobrze czytelne jest obsadzenie lipami drogi prowadzącej do dawnego zespołu dworskiego. Na obszarze gminy brak jest pozostałości wód współtworzących kompozycje parkowe. Zespoły zabytkowe

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

w Kijanach i Zawieprzycach sąsiadują jednak z rozległą doliną rzeczną, tworząca istotny komponent otoczenia zabytków.

1) Instytucje kultury

Samorządowe instytucje kultury

- **biblioteki:** Gminna Biblioteka Publiczna w Spiczynie wraz z dwoma filiami w Jawidzu i Zawieprzycach funkcjonuje jako indywidualna komórka organizacyjna instytucji kultury. Jest członkiem ogólnokrajowej sieci bibliotek publicznych. Główna siedziba biblioteki mieści się w budynku Gminnego Przedszkola Publicznego w Spiczynie.
- **Gminne Centrum Kultury w Ziółkowie** jest instytucją kultury powstałą w wyniku połączenia Wiejskiego Domu Kultury w Zawieprzycach i Gminnego Centrum Kultury w Ziółkowie. GCK upowszechnia kulturę poprzez podejmowanie działań, których celem jest bieżące i nieprzerwane zaspokajanie potrzeb kulturalnych ludności, głównie mieszkańców Gminy Spiczyn, w drodze świadczenia usług powszechnie dostępnych. Działalność kulturalna GCK polega na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury, w szczególności poprzez:
 - 1) organizowanie wystaw artystycznych i wernisaży,
 - 2) organizowanie przedstawień teatralnych, koncertów, projekcji filmów,
 - 3) organizowanie i wspieranie imprez artystycznych i rozrywkowych,
 - 4) prowadzenie zajęć i warsztatów artystycznych oraz kół zainteresowań,
 - 5) promocję kultury Gminy Spiczyn, lokalnych i innych twórców kultury,
 - 6) tworzenie, udostępnianie i dokumentowanie dóbr i wartości kultury,
 - 7) edukację kulturalną i wychowanie przez sztukę,
 - 8) sprawowanie opieki nad zabytkami,
 - 9) tworzenie warunków dla rozwoju amatorskiego ruchu artystycznego oraz zainteresowania wiedzą i sztuką,
 - 10) tworzenie warunków dla rozwoju folkloru, a także rękodzieła ludowego i artystycznego,
 - 11) rozpoznawanie, rozbudzanie i zaspokajanie potrzeb oraz zainteresowań kulturalnych,
 - 12) upowszechnianie wiedzy o kulturze, w tym o kulturze regionalnej,
 - 13) umożliwienie dostępu do Internetu dla społeczności lokalnej.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

Organizacje pozarządowe:

- Fundacja Patataj Terapia i Edukacja
- Stowarzyszenie „Kijańczyk”
- Stowarzyszenie Nadwieprzańskie Horyzonty z siedzibą w Jawidzu
- Stowarzyszenie Chorańców Zamku w Zawieprzycach Atanazego Miączyńskiego herbu Suchekomnaty z siedzibą w Zawieprzycach jest organizacją pozarządową działającą na terenie gminy Spiczyn. Jako grupa nieformalna pierwsze inicjatywy realizowała w 2010 i 2011 r. i funkcjonowała pod nazwą Nasza Chorańców. Została powołana w ramach projektu "Patriotyzm jutra" realizowanego na terenie gminy Spiczyn. W marcu 2013 r. organizacja przyjęła obecną nazwę przyjmując statut. Stowarzyszenie łączy miłośników historii i wiedzy o regionie, a także społeczników i entuzjastów aktywnego trybu życia. Celem Stowarzyszenia jest:
 - stymulacja społecznej aktywności na poziomie regionalnym,
 - integrowanie środowiska lokalnego,
 - wspieranie rozwoju regionalnego,
 - promocja turystyki, historii, kultury i tradycji regionu,
 - promowanie współdziałania z innymi organizacjami o podobnym profilu działalności,
 - działalność edukacyjna, kulturalna, wychowawcza i sportowa,
 - podtrzymywanie tradycji narodowej, kulturowej i obywatelskiej oraz działania na rzecz integracji europejskiej.

Szlaki rowerowe i trasy turystyczne

Na terenie gminy wyznaczono następujące ścieżki rowerowe:

- wojewódzką przebiegającą przez Charleż, Zawieprzycę, Stoczek i Ziółków o łącznej długości na terenie gminy ponad 10 km;
- powiatową powstałą w wyniku realizacji programu „Daleko od szosy”:
trasa nr 1 przebiegająca od granicy gminy Ludwin przez Nową Wólkę, Zawieprzycę – Kolonię do Zawieprzyc ok. 4 km

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

trasa nr 2 przebiegająca od granicy gminy Łęczna przez Kijany, Stawek i Ludwików ok. 8 km.

Trasy powiatowe łączą się z trasą wojewódzką stanowiąc sieć szlaków przebiegających w pobliżu najciekawszych zakątków gminy.

Baza noclegowa gminy jest bardzo skromna, mimo iż istnieje dość duży potencjał kulturowo-przyrodniczy stanowiący podstawę do jej rozbudowywania. Koncepcja rozwoju turystyki w gminie oparta jest m.in. o Szlak Jana III Sobieskiego. Noclegowa baza turystyczna ogranicza się do hostelu „Suchekomnaty” w Kijanach – 40 miejsc. Przeznaczona jest dla grup młodzieży przebywających na terenie gminy, a także coraz częściej dla uczestników spływów kajakowych rzeką Wieprz. Z usług noclegowych można korzystać w Zespole Szkół Rolniczych w Kijanach. Powstało także gospodarstwo agroturystyczne w Nowej Wólce i Stoczku.

5.2.2 Początki osadnictwa na obszarze gminy Spiczyn

Początki osadnictwa w obrębie gminy Spiczyn sięgają neolitu. Najstarsze ślady działalności człowieka, jakie odnaleziono na terenie gminy datuje się na końcowy okres epoki kamienia gładzonego (4500-1700 r. p.n.e.). Miejscowa ludność należała w tym czasie do ludów kultury pucharów lejkowych. W Spiczynie odnaleziono ślady osady i cmentarzyska z tego okresu. W tym czasie ludność trudniła się głównie myślistwem, rybołówstwem i zbieractwem, a pod koniec epoki coraz większego znaczenia nabierało rolnictwo. Z epoki brązu pochodzą ślady osadnictwa z epoki trzcinieckiej oraz kultury łużyckiej (Ziółków). Z kolei w Charleżu i Jawidzu odkryto ślady kultury lateńskiej, a w Zawieprzycach pozostałości kultury przeworskiej i z okresu wpływów rzymskich. Ważnym elementem związanym z historią każdej osady z czasów wczesnego średniowiecza są kurhany – dawne miejsca pochówku zmarłych. Jeszcze pod koniec XIX wieku istniało w okolicy kilka dużych kurhanów. W 1958 roku udało się zlokalizować tylko dwa: w Kijanach i Kijanach Kościelnych. Obecność naturalnych przejść przez Bystrzycę i Wieprz, oraz położenie w węzłowym punkcie komunikacyjnym sprawiły, że w pobliżu miejsca, gdzie obecnie znajduje się miejscowość Spiczyn, we wczesnym średniowieczu znajdowała się osada otwarta. Jej rozwój odbywał się w dwóch fazach: pierwsza w okresie łączenia się ziem protopolskich (VIII-X w.), druga w okresie kształtowania się narodowości polskiej

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

(XI–XIII w.). Materiały ceramiczne z tego okresu można łączyć z protopolskim odłamek Wiślan. Powierzchnia osady to ok. 2 ha. Lokalizacja osady wiąże się nie tyle z rybackim zajęciem ludności, ale raczej z umożliwieniem podróży postojem lub noclegu. Na podstawie znalezisk archeologicznych można wyodrębnić dwa wczesnośredniowieczne zespoły osadnicze: w Kijanach i Spiczynie. Zamek (a raczej dwór obronny), będący ośrodkiem własności prywatnej powstał tutaj najprawdopodobniej dopiero w 1 poł. XVI w. w Zawieprzycach. Na tym obszarze nie było lokacji miejskich.

5.2.3 Przynależność administracyjna obszaru gminy na przestrzeni wieków

Obszar odpowiadający gminie Spiczyn wchodził aż do okresu trzeciego rozbioru Polski w skład powiatu lubelskiego, który wraz z powiatem urzędowskim i Ziemią Łukowską tworzył województwo lubelskie, wyodrębnione z 1474 r. z województwa sandomierskiego. Obszar ten w 1810 r. po przyłączeniu do Księstwa Warszawskiego i utworzeniu departamentu lubelskiego, znajdował się w wyodrębnionej nowej jednostce administracyjnej - powiecie – z siedzibą w Lubartowie. Po utworzeniu Królestwa Polskiego, gdy ze względów oszczędnościowych postanowiono zmniejszyć liczbę urzędów administracyjnych niższego szczebla – zniesione zostały dotychczasowe powiaty jako niższe okręgi administracyjne i utworzono o wiele większe terytorialnie okręgi - obszar ten wchodził w skład obwodu lubelskiego w województwie lubelskim. Nazwy i obszary dotychczasowych powiatów zostały zachowane, ale pełniły wyłącznie funkcję okręgów wyborczych dla sejmików szlacheckich oraz okręgi sądowe. W 1837 r. utworzono gubernię lubelską, podzieloną na obwody. W 1842 r. obwody stały się powiatami – obszar dzisiejszej gminy Spiczyn mieścił się w granicach powiatu lubelskiego. Po powstaniu styczniowym, w 1866 r. władze carskie dokonały nowego podziału administracyjnego, między innymi utworzyły mniejsze powiaty, odpowiadające mniej więcej dotychczasowym okręgom sądowym. Obszar dzisiejszej gminy Spiczyn znajdował się w powiecie Lubartów. W tych granicach nie było żadnego miasta. Gminy wiejskie znajdowały się w Wólce Zawieprzyckiej i Zawieprzycach. Taki podział administracyjny trwał do 1915 r. W okresie II Rzeczypospolitej utworzono gminę Spiczyn (z siedzibą w Spiczynie). Po zakończeniu II wojny światowej – aż do 1954 r., w podziałach administracyjnych województwa lubelskiego była wyodrębniana gmina Spiczyn. Uchwałą Wojewódzkiej Rady

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

Narodowej w Lublinie z 5 października 1954 r. dokonano podziału powiatów na gromady. Od 1956 r. rozpoczęto likwidację najsłabszych gromad i tworzenie drogą łączenia większych jednostek. W 1973 r. dokonano ponownego podziału: przywrócono gminy, zmniejszając ich liczbę. Obszar gminy Spiczyn znajdował się w powiecie Lubartów. Spiczyn stał się siedzibą sołectwa. Po reformie samorządowej od 1999 r. gmina znajduje się w nowo powstałym powiecie łęczyńskim. Gminami sąsiadującymi są obecnie: Lubartów, Ludwin, Łęczna, Niemce, Ostrów Lubelski, Serniki, i Wólka. W ramach administracji kościelnej obszar należał do 1790 r. do diecezji krakowskiej, następnie chełmskiej i lubelskiej, od 1807 r. do nowoutworzonej diecezji lubelskiej. Na przełomie lat 1818/19 powstał dekanat lubartowski.

5.2.4 Historia miejscowości w gminie Spiczyn

Założycielami poszczególnych osad, tworzących obecnie gminę Spiczyn, były rody szlacheckie: Jawidzkich, Charłęskich, Kijańskich, Zawieprzskich i Ziółkowskich.

Kijany

Od połowy XVI wieku Kijany należały do rozległych dóbr Firlejów. W 1598 roku spłonął kościół w Nowogrodzie, a ówczesny właściciel Kijan Piotr Czerny zbudował kościół drewniany w Kijanach, w którym została ustanowiona parafia p.w. św. Anny. Jan III Sobieski złożył w nim śluby wdzięczności za udaną bitwę w trakcie powrotu z wiktorii wiedeńskiej. Dzięki inicjatywie hrabiego Atanazego Miączyńskiego, po jego szczęśliwym powrocie z wyprawy wiedeńskiej, kościół przebudowano na murowany. Budowę świątyni w stylu barokowym ukończono dopiero w 1723 roku. W tym okresie w Kijanach istniał wielki zamek obronny strzegący przeprawy przez Wieprz. W 1879 roku właścicielem miejscowości został Stanisław Sonnenberg, który na murach zrujnowanego zamku zbudował neorenesansowy pałac, którego projektantem był Apoloniusz Nieniewski. W 1914 roku Lubelskie Towarzystwo Rolnicze pozyskało część dóbr ziemskich wraz z pałacem i wypełniając wolę darczyńcy Erazma Plewińskiego utworzyło szkołę rolniczo-ogrodniczą dla miejscowej ludności. Z racji istnienia tej szkoły, w okresie międzywojennym, Kijany wyróżniały się pod względem oświaty i kultury. Taki stan trwa do dnia dzisiejszego.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

Zawieprzycze

Pierwsze zapiski o Zawieprzycach pochodzą z 1390 roku, kiedy właścicielem był Sulisław Zawieprzski. Następne wzmianki odnoszą się do 1545 roku, które mówią o zamku obronnym broniącym dostępu do brodu na rzece Wieprz. Przez cały ten okres majątek jest własnością rodu Zawieprzskich herbu Janina. Na przełomie XVII i XVIII wieku właścicielem zamku jest rodzina Miączyńskich, której najbardziej znany przedstawiciel Atanazy Miączyński, przyjaciel króla Jana III Sobieskiego, po powrocie z odsieczy wiedeńskiej buduje pałac, kaplicę, lamus i kolumnę uwieńczoną krzyżem. Legenda mówi, że Jan III Sobieski posadził w parku zamkowym lipę. Lipa została powalona piorunem w 1977 roku, ale w jej miejscu dziś rośnie wyhodowana z bocznego konara historycznego drzewa. Projekt pałacu i kaplicy przypisuje się architektowi Tylmanowi z Gameren. W 1748 roku pałac zostaje uszkodzony i odbudowany. W 1818 roku właścicielami majątku zostaje rodzina Ostrowskich. Po pożarze rezydencji w 1938 roku mieszkańcy przenoszą się do oficyn, a w sąsiedztwie ruin wybudowano dworek, w którym zamieszkał dzierżawca m.in. Ksawery Skłodowski brat dziadka wielkiej polskiej uczonej – Marii Skłodowskiej. Prowadził on hodowlę rasowych koni, stąd też Maria Skłodowska w latach swej młodości bywała w Zawieprzycach spędzając wolny czas na przejażdżkach konnych. Zawieprzycze były własnością Ostrowskich do 1945 roku, a ostatnim właścicielem był Jan Krystyn Ostrowski.

Charlęż

Miejscowość powstała w XIV w. Na przełomie XV i XVI w. dziedzic wsi Charlęż przyjął herb Bończa. Charlęscy herbu Bończa szybko uzyskali różne tytuły i urzędy, np. Jan Charlęski był w roku 1583 podkomorzym łuckim i kasztelanem baławskim, Szymon – rotmistrzem wojsk królewskich, a Szczęsny dostąpił godności sekretarza królewskiego. Na przełomie XVI i XVII w. Charlęż kupili Miączyńscy z Zawieprzyc. I od tego roku historia Charlęża przez ponad 100 lat związana jest z Zawieprzycami. Po 1864 r. powstał tutaj folwark, który okres największego rozkwitu przeżywał w końcu XIX w. licząc wtedy około 400 ha gruntów. W czasie I wojny światowej

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

w 1914 r. przez teren obecnej wsi Charleż przebiegała linia frontu. Stoczono potyczkę pomiędzy IV Rosyjską Armią pod dowództwem gen. Aleksieja i IV Armią Trójjprzymierza pod dowództwem gen. Mackensena.

Jawidz

Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z roku 1390. W średniowieczu dziedziczką wsi była Jachna z Jawidza, dobrodziejka klasztoru dominikanów w Lublinie, któremu zapisała 10 grzywien. Stare księgi sądowe informują też o innych dziedzicach wsi, jakimi byli: Prandota z Jawidza, Jakub Szyszka i Mikołaj z Jawidza. Według spisu podatkowego z 1626 r. Jawidz był wsią szlachecką, w której znajdowała się: karczma i młyn. Kolejni właściciele wioski to Firlejowie, Noskowscy, Gorajscy i Miączńscy. Na początku XIX w. Jawidz przechodzi we władanie Ostrowskich aż do 1945 r. W latach trzydziestych XX w. powstawał na Lubelszczyźnie Centralny Okręg Przemysłowy. Jednym z zakładów w ramach tego przedsięwzięcia miała być fabryka broni i amunicji oraz elektrownia w Jawidzu, która miała być jedną z największych elektrowni w Polsce. Do rozpoczęcia II wojny światowej zdążono wybudować baraki dla pracowników oraz sieć studni do zaopatrzenia zakładu w wodę.

Spiczyn

Początki osadnictwa na terenie Spiczyna sięgają VII w. Badania archeologów pod kierownictwem dr. P. Łuczkiwicza z Katedry Archeologii UMCS potwierdzają istnienie tutaj osady i cmentarzyska z czasów rzymskich i wędrówek ludów od II do IV w. Z VII w. pochodzą kurhany całopalne opisane w latach pięćdziesiątych przez prof. J. Gurbę i dr. L. Gajewskiego. Miejscowość już w XIV w. była własnością Spiczyńskich. W XVI w. wymieniany był folwark w Spiczynie. Do okresu międzywojennego istniał tutaj dwór z ogrodem i folwark. Ostatnimi właścicielami dworu byli Ostrowscy (do 1936), a następnie Bożenna z Papiewskich Urbańska.

5.3 Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Ochrona dziedzictwa kulturowego, które należy przekazać przyszłym pokoleniom, jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię. W krajobrazie kulturowym gminy Spiczyn obszarami o największym nasyceniu obiektami zabytkowymi są miejscowości Zawieprzyce i Kijany. Zarazem w tych miejscowościach znajdują się zabytki najcenniejsze w gminie. W gminie znajduje się wyjątkowo wiele kapliczek przydrożnych i dwa słupy graniczne (z których jeden pełnił także funkcję kapliczki).

5.4 Zabytki nieruchome objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków,
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- uznanie za pomnik historii,
- utworzenie parku kulturowego,
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze gminy Spiczyn nie występują pomniki historii i parki kulturowe i nie wpisano obiektów na Listę Skarbów Dziedzictwa.

Wpisem do rejestru objęte są następujące zabytki:

- A/759 – Kijany (działki 78/50, 78/51, cz. dz. 78/21): pałac i park, położone na działkach wskazanych w dec., w granicach wg zał. planu i mapy, decyzja WKZ w Lublinie z 17.06.1970, znak: Kl.V-7/79/70, decyzja WKZ w Lublinie z 24.05.1979, znak: KL.IV.5349/3/79, decyzja LWKZ z 30.06.2016, znak: 5130.51.2.2016 – zmiana w trybie art. 155 Kpa decyzji o wpisie parku z 24.05.1979;
- A/581 – Kijany (działka 537): kościół parafialny pw. św. Anny wraz z dekoracją i wyposażeniem w zabytki ruchome, ogrodzenie cmentarza kościelnego, dzwonnica, drzewostan w obrębie cmentarza kościelnego, decyzja WKZ w Lublinie z 23.03.1972, znak: KL.IV-7/16/72;
- A/979 – Kijany (działka 215): cmentarz rzymsko-kat., w gran. wg zał. planu, decyzja WKZ w Lublinie z 10.07.1989, znak: KL.IV.5349(29)89
- A/458 – Zawieprzycze (działki: 1972/1, 1972/3, 1972/4, 1956): zespół pałacowo-parkowy: ruiny pałacu wraz z murem oporowym, łamus, kaplica pw. św. Antoniego, z polichromiami wnętrza, wystrojem i wyposażeniem, oficyna dworska, stajnia, oranżeria, brama wjazdowa, krzyż z kopcem, park i zieleń w obrębie skarpy wzgórza, w gran. wg zał. Planu –decyzja WKZ w Lublinie z 17.06.1970, znak: Kl.V-7/14/70 oraz:
 - orzeczenie PWRN w Lublinie z 17.04.1956, znak: Kl.V-Oa/6/56/864 (ruiny zamku Miączyńskich wraz z murem oporowym i zabudowaniami w dole na północny-wschód od zamku);
 - orzeczenie PWRN w Lublinie z 17.04.1956; znak: Kl.V-Oa/8/56/362 (kaplica zamkowa);
 - orzeczenie PWRN w Lublinie z 17.04.1956; znak: Kl.V-Oa/11/56/359 (dawna oranżeria zamkowa);
 - orzeczenie PWRN w Lublinie z 28.02.1958, znak: Kl.V-Oa/6/58 (murowany budynek podworski zwany „gorzelnią”);
 - orzeczenie PWRN w Lublinie z 14.04.1956, znak: Kl.V-Oa/1/56/366 (pozostałości ogrodustylowego w obrębie wzgórza wraz z tarasami opadającymi ku dolinie rzeki Wieprz) ;

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

- orzeczenie PWRN w Lublinie z 17.04.1956, znak: K1.V-Oa/7/56/363 (brama wjazdowa);
- orzeczenie PWRN w Lublinie z 17.04.1956, znak: K1.V-Oa/9/56/361 (dawny spichlerz).

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona wszystkich zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w *Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 56)* oraz *Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. poz. 1886)*, a także *Obwieszczeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2021 r. poz. 56)*. Wprowadzone zmiany regulują m.in. sposób włączania i wyłączenia

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

zabytków z GEZ, a ponadto zostały sporządzone nowe wzorce kart adresowych zabytków. Kartę adresową zabytku niewpisanego do rejestru zabytków i nieujętego w wojewódzkiej ewidencji zabytków włącza się do gminnej ewidencji zabytków po osiągnięciu porozumienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków co do zasadności ujęcia tego zabytku w gminnej ewidencji zabytków oraz najpilniejszych postulatów konserwatorskich. W tym celu należy przedłożyć wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków karty adresowe zabytków proponowanych do włączenia do gminnej ewidencji zabytków i uzyskać na tychże kartach w rubryce 11. „zatwierdzenie karty - podpis wojewódzkiego konserwatora zabytków”. O zamiarze włączenia (wyłączenia) karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, oraz o włączeniu (wyłączeniu) tej karty, wójt gminy zawiadamia niezwłocznie właściciela lub posiadacza zabytku – co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków. W tym celu na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej zamieszcza się zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków. Po upływie co najmniej 14 dni, na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej, umieszcza się informację o włączeniu karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków. Do zawiadomienia dołącza się potwierdzoną kopię karty adresowej zabytku.

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków, jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań na wniosek organu administracji architektoniczno - budowlanej na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane). Ponadto właściele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

 GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

**Tabela nr 1. Zabytki nieruchome ujęte w gminnej ewidencji zabytków gminy Spiczyn
(wykaz alfabetyczny wg nazw miejscowości)**

W tabeli rozróżniono:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków województwan lubelskiego ujęte w gminnej ewidencji zabytków
- pozostałe zabytki nieruchome, w tym planowane do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków

Lp.	Miejscowość	Nr ew. nieruchomości	Nazwa obiektu w brzmieniu jak na karcie adresowej GEZ)	Fotografie
1.	■ Charleż	61006_2.0001.362 CHARLEŻ numer działki 362	CMENTARZ WOJENN Z I WOJNY ŚWIATOWEJ	
2.	■ Charleż	61006_2.0001.703 CHARLEŻ numer działki 703	KAPLICZKA	
3.	■ Jawidz	61006_2.0003.1215 JAWIDZ numer działki 1215	KAPLICZKA	
4.	■ Jawidz	61006_2.0003.2059 JAWIDZ numerdziałki 2059	GORZELNIA W ZESPOLE FOLWARCZNY	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

5.		Jawidz	61006_2.0003.1381/3 JAWIDZ numerdziałki 1381/3	MAGAZYN SPIRYTUSU W ZESPOLE FOLWARCZNYM	
6.		Jawidz	61006_2.0003.746 JAWIDZ numerdziałki 746	KAPLICZKA	
7.		Kijany	61006_2.0004.215 KIJANY numerdziałki 215	CMENTARZ PARAFIALNY RZYMSKOKATOLICKI	
8.		Kijany	61006_2.0004.215 KIJANY numerdziałki 215	MOGIŁA POLEGŁYCH W I WOJNIE ŚWIATOWEJ NA CMENTARZU PARAFIALNYM	
9.		Kijany	61006_2.0004.215 KIJANY numerdziałki 215	NAGROBEK SIÓSTR SKALKÓWIEN NA CMENTARZU PARAFIALNYM	
10.		Kijany	61006_2.0004.215 KIJANY numerdziałki 215	NAGROBEK GRODZICKICH NA CMENTARZU PARAFIALNYM	

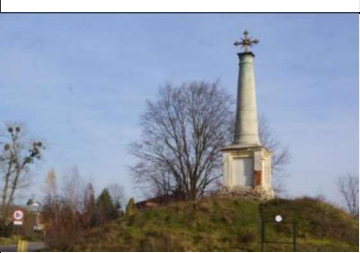
GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

11.		Kijany	61006_2.0004.215 KIJANY numerdziałki 215	NAGROBEK POKORNYCH NA CMENTARZU PARAFIALNYM	
12.		Kijany	61006_2.0004.215 KIJANY numerdziałki 215	NAGROBEK SKŁODOWSKICH NA CMENTARZU PARAFIALNYM	
13.		Kijany	61006_2.0004.537 KIJANY numerdziałki 537	DRZEWOSTAN W OBRĘBIE CMENTARZA KOŚCIELNEGO	
14.		Kijany	61006_2.0004.537 KIJANY numerdziałki 537	KOŚCIÓŁ PARAFIALNY PW. ŚW. ANNY	
15.		Kijany	61006_2.0004.537 KIJANY numerdziałki 537	OGRODZENIE CMENTARZA KOŚCIELNEGO	
16.		Kijany	61006_2.0004.537 KIJANY numerdziałki 537	DZWONNICA	

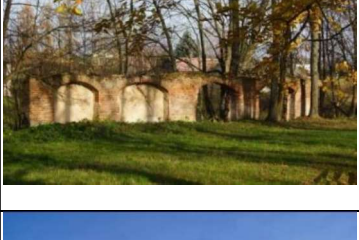
 GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

17		Kijany	61006_2.0004.78/50 KIJANY numerdziałki 78/50	PAŁAC	
18.		Kijany	61006_2.0004.78/50 KIJANY numer działki 78/50, 78/51, cz. dz. 78/21	PARK	
19.		Kijany	61006_2.0004.93 KIJANY numerdziałki 93	PLEBANIA	
20.		Spiczyn	61006_2.0008.455 SPICZYN numerdziałki 220/4	KAPLICZKA MATKI BOSKIEJ DOBREJ OPIEKI	
21.		Spiczyn	61006_2.0008.564 SPICZYN numerdziałki 564	KAPLICZKA	
22.		Spiczyn	61006_2.0008.571/1 SPICZYN numerdziałki 571/1	BUDYNEK URZĘDU GMINY	

 GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

23.		Zawieprzyce	061006_2.0011.1328 ZAWIEPRZYCE nr działki 1328	CMENTARZ WOJENNY z I WOJNY ŚWIATOWEJ	
24.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1545/1 ZAWIEPRZYCE numerdziałki 1545/1 (przy działce 1537)	KRZYŻ	
25.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1756/2 ZAWIEPRZYCE Numer działki 1756/2 61006_2.0011.1545/1 ZAWIEPRZYCE numer działki 1545/1	KAPLICZKA	
26.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1972/4 ZAWIEPRZYCE numer działki 1956, 1972/1, 1972/3, 1972/4	ZESPÓŁ PAŁACOWO- PARKOWY	
27.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1956 ZAWIEPRZYCE numer działki 1956	KRZYŻ Z KOPCEM W ZESPOLE PAŁACOWO- PARKOWYM	
28.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1972/4 ZAWIEPRZYCE numer działki 1972/4	RUINY PAŁACU W ZESPOLE PAŁACOWO- PARKOWYM	

 GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

29.		Zawiepryce	61006_2.0011.1972/4 ZAWIEPRZYCE numer działki 1972/4	MUR OPOROWY W ZESPOLE PAŁACOWO- PARKOWYM	
30.		Zawiepryce	61006_2.0011.1972/4 ZAWIEPRZYCE numer działki 1972/4	LAMUS W ZESPOLE PAŁACOWO- PARKOWYM	
31.		Zawiepryce	61006_2.0011.1972/4 ZAWIEPRZYCE numer działki 1972/4	KAPLICA PW. ŚW. ANTONIEGO W ZESPOLE PAŁACOWO- PARKOWYM	
32.		Zawiepryce	61006_2.0011.1972/4 ZAWIEPRZYCE numer działki 1972/4	BRAMA WJAZDOWA W ZESPOLE PAŁACOWO- PARKOWYM	
33.		Zawiepryce	61006_2.0011.1972/4 ZAWIEPRZYCE numer działki 1972/4	MUR OGRODZENIOWY W ZESPOLE PAŁACOWO- PARKOWYM	
34.		Zawiepryce	61006_2.0011.1972/1 ZAWIEPRZYCE numer działki 1972/1	ORANŻERIA W ZESPOLE PAŁACOWO- PARKOWYM	

 GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

35.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1972/4 ZAWIEPRZYCE numer działki 1972/4	STAJNIE W ZESPOLE PAŁACOWO- PARKOWYM	
36.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1972/3 ZAWIEPRZYCE numer działki 1972/3	OFICyna DWORSKA W ZESPOLE PAŁACOWO- PARKOWYM	
37.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1972/4 ZAWIEPRZYCE numer działki 1972/4	PARK W ZESPOLE PAŁACOWO- PARKOWYM	
38.		Zawieprzyce	61006_2.0011.1972/4 ZAWIEPRZYCE numer działki 1972/4	ZIELEŃ W OBRĘBIE SKARPY WZGÓRZA W ZESPOLE PAŁACOWO - PARKOWYM	
39.		Zawieprzyce	61006_2.0011.2031/1 ZAWIEPRZYCE numer działki 2031/1	SŁUP GRANICZNY	

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

40.		Zawieprzyce	61006_2.0011.2070 ZAWIEPRZYCE numer działki 2070 i 2088/1	SŁUP GRANICZNY	
41.		Stoczek	061006_2.0010.579/1 STOCZEK numer działki 579/1	Kapliczka domkowa	

Zabytki archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Stanowiska archeologiczne są bardzo ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic gminy Spiczyn. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych nie uda się zidentyfikować nowych śladów osadniczych. Dotychczas zaewidencjonowano 140 stanowisk archeologicznych.

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych ustawa z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami reguluje sposób postępowania organów administracji samorządowej w przypadku zgłoszenia przypadkowego odkrycia zabytków archeologicznych, odkrytych podczas inwestycji budowlanych – na podstawie art. 32. 1. ww. ustawy, kto w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych, odkrył przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem, jest obowiązany:

- 1) wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot;
- 2) zabezpieczyć, ten przedmiot i miejsce jego odkrycia;

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

- 3) niezwłocznie zawiadomić o tym właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta).

Wójt (burmistrz, prezydent miasta) jest obowiązany niezwłocznie, nie dłużej niż w terminie 3 dni, przekazać wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków przyjęte zawiadomienie, o którym mowa w ust. 1 pkt 3.

Podobnie należy postępować w przypadku odkryć luźnych (art. 33. 1. ww. ustawy): „Kto przypadkowo znalazł przedmiot, co do którego istnieje przypuszczenie, iż jest on zabytkiem archeologicznym, jest obowiązany, przy użyciu dostępnych środków, zabezpieczyć ten przedmiot i oznakować miejsce jego znalezienia oraz niezwłocznie zawiadomić o znalezieniu tego przedmiotu właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta (burmistrza, prezydenta miasta)”.

W ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w art. 34. 1. Wskazano, że osobom, które odkryły bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda, jeżeli dopełniły one obowiązków określonych odpowiednio w art. 32 ust. 1 lub w art. 33 ust. 1. Tego przepisu nie stosuje się do osób zajmujących się zawodowo badaniami archeologicznymi lub zatrudnionych w grupach zorganizowanych w celu prowadzenia takich badań. Warunki i tryb przyznawania nagród określa (rodzaje nagród, źródła ich finansowania i wysokość nagród pieniężnych) określa Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz.U.2004 nr 71 poz. 650).

W przypadku podjęcia przez Gminę Spiczyn informacji o łamaniu zapisów ustawy o ochronie i opiece nad zabytkami w zakresie ochrony zabytków archeologicznych (np. ich odkryciu i niezgłoszeniu służbom konserwatorskim tego faktu, nielegalnych poszukiwaniach za pomocą detektora metali) – należy zgłosić ten fakt służbom konserwatorskim. Podobnie należy informować służby konserwatorskie o zagrożeniach zabytków archeologicznych wynikających z przyczyn niezależnych od działalności człowieka.

 GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

Tabela nr 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w gminnej ewidencji zabytków gminy Spiczyn (wykaz alfabetyczny wg nazw miejscowości):

Lp.	Miejscowość	gmina	Obszar AZP	Nr stan. na obszarze	Nr stan. w miejsc.	dodatkowe Informacje
1.	Charlęż	Spiczyn	75-83	22	1	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
2.	Charlęż	Spiczyn	75-83	23	2 2	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
3.	Charlęż	Spiczyn	75-83	24	3	Ślad osadnictwa - epoka kamienia i ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
4.	Charlęż	Spiczyn	76-83	26	4	Ślad osadnictwa - kultura łużycka epoka brązu i osada - wczesne średniowiecze
5.	Charlęż	Spiczyn	76-83	27	5	Osada kultura pomorska okres lateński; osada - wczesne średniowiecze, oraz ślad osadnictwa – kultura prądiejowa chronologia nieokreślona
6.	Charlęż	Spiczyn	76-83	28	6	Ślad osadnictwa – mezolit i osada - wczesne średniowiecze
7.	Charlęż	Spiczyn	76-83	29	7	Ślad osadnictwa - wczesna epoka brązu I osada - wczesne średniowiecze
8.	Charlęż	Spiczyn	76-83	30	8	Osada - wczesne średniowiecze i ślad osadnictwa - kultura prądiejowa chronologia nieokreślona
9.	Charlęż	Spiczyn	76-83	31	9	Osada - wczesne średniowiecze; osada - średniowiecze i ślad osadnictwa - kultura prądiejowa chronologia nieokreślona
10.	Charlęż	Spiczyn	76-83	32	10	Osada - chronologia nowożytna i ślad osadnictwa - kultura prądiejowa chronologia nieokreślona
11.	Charlęż	Spiczyn	76-83	33	11	Osada - wczesne średniowiecze
12.	Charlęż	Spiczyn	76-83	34	12	Osada - wczesna epoka brązu i osada - wczesne średniowiecze
13.	Charlęż	Spiczyn	76-83	35	13	Osada - kultura pucharów lejkowatych neolit; osada - wczesna epoka brązu i osada - wczesne średniowiecze
14.	Januszówka	Spiczyn	75-83	57	1	Ślad osadnictwa - eneolit
15.	Januszówka	Spiczyn	75-83	85	2	Ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
16.	Jawidz	Spiczyn	75-83	25	1	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
17.	Jawidz	Spiczyn	75-83	26	2	Ślad osadnictwa - kultura ceramiki sznurowej; osada – wczesny brąz; osada - kultura trzciniecka - kultura pomorska okres lateński i osada – wczesne średniowiecze
18.	Jawidz	Spiczyn	75-83	27	3	Ślad osadnictwa - kultura łużycka i ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze

 GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

19.	Jawidz	Spiczyn	75-83	28	4	Osada - wczesny brąz i ślad osadnictwa - okres wpływów rzymskich
20.	Jawidz	Spiczyn	75-83	29	5	Ślad osadnictwa – eneolit i ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
21.	Jawidz	Spiczyn	75-83	30	6	Ślad osadnictwa - kultura łużycka
22.	Jawidz	Spiczyn	75-83	31	7	Ślad osadnictwa – kultura pucharów lejkwatych ; ślad osadnictwa – kultura łużycka ; ślad osadnictwa - KGP okres lateński i ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze.
23.	Jawidz	Spiczyn	75-83	32	8	Ślad osadnictwa – kultura łużycka i ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
24.	Jawidz	Spiczyn	75-83	33	9	Ślad osadnictwa - kultura łużycka i ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
25.	Jawidz	Spiczyn	75-83	34	10	Ślad osadnictwa - kultura nieokreślona
26.	Jawidz	Spiczyn	75-83	71	11	Osada - eneolit
27.	Jawidz	Spiczyn	75-83	72	12	Ślad osadnictwa - epoka kamienia i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
28.	Jawidz	Spiczyn	75-83	73	13	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
29.	Jawidz	Spiczyn	75-83	74	14	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze i ślad osadnictwa – chronologia nieokreślona
30.	Jawidz	Spiczyn	75-83	75	15	Ślad osadnictwa - neolit
31.	Jawidz	Spiczyn	75-83	76	16	Ślad osadnictwa - KAK; ślad osadnictwa – wczesny brąz i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
32.	Jawidz	Spiczyn	75-83	77	17	Ślad osadnictwa - epoka kamienia i osada - wczesne średniowiecze
33.	Jawidz	Spiczyn	75-83	78	18	Ślad osady - skupisko ceramiki kultura łużycka
34.	Jawidz	Spiczyn	75-83	79	19	Ślad osadnictwa - kultura Chłopice-Vesele
35.	Jawidz	Spiczyn	75-83	80	20	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
36.	Jawidz	Spiczyn	75-83	81	21	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
37.	Jawidz	Spiczyn	75-83	82	22	Osada - wczesne średniowiecze
38.	Jawidz	Spiczyn	75-83	83	23	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
39.	Jawidz	Spiczyn	75-83	84	24	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
40.	Jawidz	Spiczyn	75-83	86	25	Ślad osadnictwa - kultura łużycka
41.	Jawidz	Spiczyn	74-83	20	26	Ślad osadnictwa - epoka kamienia; ślad osadnictwa - wczesna epoka brązu i ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
42.	Jawidz	Spiczyn	74-83	21	27	Osada - kultura nieokreślona wczesna epoka brązu i ślad osadnictwa – kultura łużycka

 GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

43..	Jawidz	Spiczyn	75-83	97	28	Stanowisko kurhanowe
44.	Jawidz	Spiczyn	75-83	98	29	Stanowisko kurhanowe
45.	Jawidz	Spiczyn	75-83	99	30	Stanowisko kurhanowe
46.	Kijany	Spiczyn	75-83	8	2 2	Ślad osadnictwa - kultura łużycka
47.	Kijany	Spiczyn	75-83	50	3	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze ślad osadnictwa – chronologia nieokreślona
48.	Kijany	Spiczyn	75-83	51	4	Ślad osadnictwa - kult. pomorska
49.	Kijany Kościelne	Spiczyn	76-83	46	5	Osada - wczesne średniowiecze
50.	Kijany Kościelne	Spiczyn	76-83	47	6	Ślad osadnictwa - wczesna epoka brązu
51.	Kijany Kościelne	Spiczyn	76-83	48	7	Osada - wczesna epoka brązu; osada - wczesne średniowiecze i ślad os. chronologia nowożytna
52.	Kijany Kościelne	Spiczyn	76-83	49	8	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
53.	Kijany Kościelne	Spiczyn	76-83	50	9	Osada - wczesne średniowiecze
54.	Kijany Kościelne	Spiczyn	76-83	51	10	Osada - wczesne średniowiecze
55.	Kijany Kościelne	Spiczyn	76-83	52	11	Ślad osadnictwa- kultura prądiejowa chronologia nieokreślona
56.	Kijany Kościelne	Spiczyn	76-83	53	12	Cmentarzysko kurhanowe - wczesne średniowiecze
57.	Kijany Kościelne	Spiczyn	76-83	54	13	Cmentarzysko kurhanowe - kultura prądiejowa chronologia nieokreślona
58.	Kijany Kościelne ob. Kijany	Spiczyn	75-83	2	1	Kurhan - wczesne średniowiecze
59.	Kolonia Spiczyn	Spiczyn	75-83	18	1	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
60.	Kolonia Spiczyn	Spiczyn	75-83	19	2	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze i ślad osadnictwa – chronologia nieokreślona
61.	Kolonia Spiczyn	Spiczyn	75-83	20	3	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
62.	Kolonia Spiczyn	Spiczyn	75-83	21	4	Osada - okres wczesnego średniowiecza; osada cmentarzysko – kultura przeworska, późny OL/wczesny OWL iskarb monet OR/OWL
63.	Kolonia Spiczyn	Spiczyn	75-83	52	5	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
64.	Kolonia Spiczyn	Spiczyn	75-83	53	6	Ślad osadnictwa - okres wpływów rzymskich
65.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	3	1	Osada - wczesne średniowiecze
66.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	4	2	Osada - wczesne średniowiecze
67.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	5	3	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze

 GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

68.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	6	4	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
69.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	7	5	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
70.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	9	6	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
71.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	11	8	Osada - wczesne średniowiecze
72.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	12	9	Ślad osadnictwa - wczesny brąz i ślad osadnictwa - kultura łużycka
73.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	13	10	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkowatych
74.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	14	11	Śl. Osadnictwa - wczesne średniowiecze i ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
75.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	15	12	Ślad osadnictwa - kultura łużycka EB/EŻ; osada - okres wczesnego średniowiecza I osada - cmentarzysko - okrespradziejowy
76.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	16	13	Osada - wczesne średniowiecze
77.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	17	14	Osada - wczesne średniowiecze i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
78.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	54	15	Ślad osadnictwa - kultura łużycka i ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
79.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	55	16	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
80.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	14	17	Ślad osadnictwa - wczesna epoka brązu I osada - wczesne średniowiecze
81.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	15	18	Ślad. osadnictwa - kultura trzciniecka II epoka brązu i osada – wczesne średniowiecze
82.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	16	19	Ślad osadnictwa – neolit i osada – kultura trzciniecka II okres epoki brązu
83.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	17	20	Ślad osadnictwa - kultura trzciniecka II okres epoki brązu
84.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	18	21	Osada - kultura pucharów lejkowatych neolit i cmentarzysko -KAK neolit
85.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	19	22	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkowatych neolit; osada - wczesne średniowiecze i ślad osadnictwa - średniowiecze
86.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	20	23	Osada - kultura pucharów lejkowatych neolit; ślad osadnictwa - neolit; osada - okres lateński i osada - wczesne średniowiecze
87.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	21	24	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkowatych neolit; osada - wczesna epoka brązu; osada - kultura łużycka epoka brązu i osada - wczesne średniowiecze
88.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	22	25	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkowatych neolit; osada - wczesna epoka brązu i osada – wczesne średniowiecze

 GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

89.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	23	26	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkowatych neolit; osada - wczesna epoka brązu i osada - wczesne średniowiecze
90.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	24	27	Ślad osadnictwa - wczesna epoka brązu I osada - wczesne średniowiecze
91.	Spiczyn	Spiczyn	76-83	25	28	Ślad osadnictwa - kultura pradziejowa chronologia nieokreślona
92.	Spiczyn	Spiczyn	75-83	10	7	Ślad osadnictwa - kultura pomorska okres lateński
93.	Stoczek	Spiczyn	75-83	48	1	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
94.	Stoczek	Spiczyn	75-83	58	2	Ślad osadnictwa - kultura pradziejowa, chronologia nieokreślona
95.	Stoczek	Spiczyn	75-83	59	3	Ślad osadnictwa - kultura łużycka i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
96.	Stoczek	Spiczyn	75-83	60	4	Ślad osadnictwa - epoka kamienia; ślad osadnictwa - kultura ceramiki sznurowej; osada – kultura trzciniecka
						wczesne średniowiecze i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
97.	Stoczek	Spiczyn	75-83	61	5	Osada - wczesne średniowiecze
98.	Stoczek	Spiczyn	75-83	62	6	Osada - kultura łużycka
99.	Stoczek	Spiczyn	75-83	63	7	Ślad osadnictwa - epoka kamienia i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
100.	Stoczek	Spiczyn	75-83	64	8	Ślad osadnictwa – wczesny brąz
101.	Stoczek	Spiczyn	75-83	65	9	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
102.	Stoczek	Spiczyn	75-83	66	10	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze i ślad osadnictwa – chronologia nieokreślona
103.	Stoczek	Spiczyn	75-83	67	11	Ślad osadnictwa - kultura łużycka, osada – KGP i osada - wczesne średniowiecze
104.	Stoczek	Spiczyn	75-83	68	12	Ślad osadnictwa – eneolit i ślad osadnictwa - kultura ceramiki sznurowej
105.	Stoczek	Spiczyn	75-83	69	13	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkowatych
106.	Stoczek	Spiczyn	75-83	70	14	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
107.	Stoczek	Spiczyn	75-83	87	15	Ślad osadnictwa - wczesny brąz
108.	Wólka Nowa	Spiczyn	75-83	56	1	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkowatych -
109.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	1	1	Funkcja obiektu nn - kultura pucharów lejkowatych
110.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	35	2	Ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
111.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	36	3	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
112.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	37	4	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkowatych i ślad osadnictwa - kultura łużycka

 GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

113.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	38	5	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkwatych
114.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	39	6	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
115.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	40	7	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
116.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	41	8	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkwatych i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
117.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	42	9	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkwatych
118.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	88	10	Ślad osadnictwa - mezolit
119.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	89	11	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
120.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	90	12	Ślad osadnictwa - okres wpływów rzymskich
121.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	91	13	Ślad osadnictwa - eneolit
122.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	92	14	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
123.	Zawieprzyce	Spiczyn	75-83	93	15	Ślad osadnictwa - epoka kamienia
124.	Zawieprzyce Kolonia	Spiczyn	75-83	96	18	Ślad osadnictwa – kultura trzciniecka epoka brązu
125.	Ziółków	Spiczyn	75-83	43	1	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
126.	Ziółków	Spiczyn	75-83	44	2	Osada - kultura pucharów lejkwatych i ślad osadnictwa – chronologia nieokreślona
127.	Ziółków	Spiczyn	75-83	45	3	Ślad osadnictwa - kultura pucharów lejkwatych i ślad osadnictwa - KG Pokres lateński
128.	Ziółków	Spiczyn	75-83	46	4	Ślad osadnictwa - wczesny brąz i ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
129.	Ziółków	Spiczyn	75-83	47	5	Ślad osadnictwa - eneolit
130.	Ziółków	Spiczyn	75-83	49	6	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze i ślad osadnictwa – chronologia nieokreślona
131.	Ziółków	Spiczyn	76-83	40	7	Osada - wczesne średniowiecze
132.	Ziółków	Spiczyn	76-83	41	8	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze i osada - renesans
133.	Ziółków	Spiczyn	76-83	42	9	Ślad osadnictwa - kultura łużycka epokabrazu i ślad osadnictwa – kultura pradziejowa chronologia nieokreślona
134.	Ziółków	Spiczyn	76-83	43	10	Osada - kultura pomorska okres lateński i ślad osadnictwa – wczesne średniowiecze
135.	Ziółków	Spiczyn	76-83	44	11	Ślad osadnictwa - kultura trzciniecka II okres epoki brązu i osada - wczesne średniowiecze
136.	Ziółków	Spiczyn	76-83	45	12	Osada - wczesne średniowiecze

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

137.	Ziółków	Spiczyn	76-84	48	13	Osada - wczesne średniowiecze
138.	Ziółków	Spiczyn	76-84	49	14	Osada - wczesne średniowiecze
139.	Ziółków	Spiczyn	76-84	50	15	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
140.	Ziółków	Spiczyn	76-84	51	16	Ślad osadnictwa - chronologia nieokreślona
141.	Ziółków	Spiczyn	76-84	52	17	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
142.	Ziółków	Spiczyn	76-84	53	18	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze
143.	Ziółków	Spiczyn	76-84	54	19	Ślad osadnictwa - wczesne średniowiecze

Należy zauważyć, że na terenie gminy Spiczyn zlokalizowane są jedne z najcenniejszych zabytków archeologicznych nie tylko gminy i powiatu, ale i całego województwa. Szczególny charakter tych zabytków wynika z faktu, że posiadają one własną formę krajobrazową, co czyni je wyjątkowo rzadkimi. Są nimi **stanowiska kurhanowe**. Zlokalizowane w lesie w Jawidzu zabytki oznaczone jako stanowiska archeologiczne nr AZP: 75-83/97-26, 75-83/98-27, 75-83/99-28 oraz w miejscowości Zawieprzyce (kopiec w lesie, dotychczas niezinventaryzowany konserwatorsko) można samodzielnie odwiedzać i obserwować. Nasypy kopców są dobrze zachowane i czytelne w leśnym krajobrazie. Mogiły kurhanowe mają szczególne znaczenie zarówno dla celów promocji i popularyzacji dziedzictwa archeologicznego, jak i dla rozwoju wiedzy historycznej. Kurhany, jako miejsca pochówków, są ważnymi relikami kultury i tradycji dawnych społeczeństw, stanowiąc materialne dowody ich obyczajów, wierzeń, hierarchii społecznej oraz praktyk funeralnych. Zabytki archeologiczne o własnej formie terenowej – w tym zabytkowe kopce – mogą być wykorzystywane jako doskonałe narzędzia edukacyjne, które pomagają w lepszym zrozumieniu przeszłości oraz w budowaniu lokalnej tożsamości kulturowej. Odwiedzanie i badanie takich miejsc wspiera kontynuację lokalnych tradycji i zwyczajów, co jest istotne dla zachowania kultury. Organizowanie wycieczek, wykładów i spotkań z młodzieżą (np. szkolną) na ich terenie może zwiększać zainteresowanie miejscową historią oraz zasobami gminnego dziedzictwa archeologicznego. Częste wizyty mieszkańców oraz osób zainteresowanych archeologią, historią czy regionalną kulturą pozwalają lepiej monitorować stan zabytków i ewentualne zagrożenia, którym mogą ulegać (np. w wyniku ich niszczenia przez nielegalnych poszukiwaczy lub użytkowników motocrossów, quadów itd.). Zachowane w jawidzkim lesie kurhany mogą stać się atrakcjami turystycznymi, przyciągając odwiedzających i generując dochody dla mieszkańców gminy, co może wesprzeć lokalny

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

rozwój gospodarczy. Wiedza o wyjątkowych zabytkach archeologicznych wzmacnia wśród mieszkańców gminy Spiczyn poczucie wartości i bogactwa własnego dziedzictwa kulturowego.

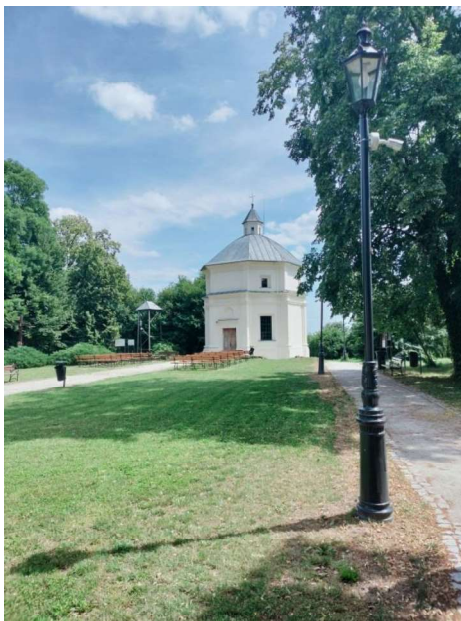
Podsumowując, kurhany i inne zabytki archeologiczne o zachowanej formie terenowej mają znaczenie nie tylko jako świadectwa przeszłości, ale również jako narzędzia do kulturowej edukacji i promocji archeologii. Ochrona i popularyzacja tych obiektów są istotne dla zachowania lokalnego dziedzictwa kulturowego oraz dla przyszłego rozwoju gminy Spiczyn. Dlatego też stanowiska kurhanowe zlokalizowane na terenie gminy powinny być przedmiotem szczególnej troski ze strony lokalnych władz oraz lokalnej społeczności. Należy w tym miejscu przypomnieć, że wyżej wymienione zabytki zostały już opisane i wpisane do literatury naukowo-konserwatorskiej. Ujęte są w katalogu „Kurhany na Wyżynie Lubelskiej”, red. G. Mączka, Lublin 2020.

5.5 Ocena stanu zachowania krajobrazu kulturowego gminy

Pośród zabytków znajdujących się w posiadaniu Gminy Spiczyn jest Zespół Pałacowo-Parkowy w Zawieprzycach – tam w zrębie późniejszej budowli (ruinach pałacu), tkwią relikty zamku. Obecnie rozległe założenie dawnej rezydencji w Zawieprzycach, składa się z ruin pałacowych (wiązanych z działalnością Tylmana z Gameren), kaplicy (4 ćw. XVII w.), lamusa (zapewne pierwsza poł. XVII w.), stajni, oficyny (XVIII w.), oranżerii (pierwsza poł. XIX w.), bramy wjazdowej (XVII/XVIII w.) i parku.

W 1974 r., w użytkowanie Parafii Rzymskokatolickiej w Kijanach, przekazana została kaplica. W okresie opieki sprawowanej przez tę parafię (do chwili obecnej) w obiekcie były prowadzone prace remontowo-konserwatorskie. Przeprowadzenia kompleksowych prac remontowo-konserwatorskich wymagają znane malowidła konserwowane w 1957 r. przez E. Czuhorskiego (powstały one niewątpliwie w latach 1723—1748 na zamówienie Piotra Miączyńskiego i są niezwykle interesujące ze względów ikonograficzno-tematycznych). W 2020 r. zakończony został remont kaplicy. W ramach prac konserwatorskich otrzymała ona nową więźbę dachową i nowe pokrycie dachu. Usunięto uszkodzone i popękane tynki, a na ich miejsce położono nowe. Ze szczególną pieczołowitością przeprowadzono renowację detali architektonicznych. Wymienione zostały opaski odwadniające oraz położono nową instalację elektryczną. Cała elewacja utrzymana w odcieniach beżu powoduje, że budynek kaplicy zdecydowanie wyróżnia się na tle zawieprzyckiego parku.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

(Kaplica w Zespole Pałacowo-Parkowym, fot. Urząd Gminy w Spiczynie, 2024r.)

Dobrze zachowany jest Lamus wzniesiony w dobie budowy pałacu. Budynek o dobrze zachowanej historycznej formie, lecz stale pogarszającym się stanie technicznym. Planowane prace remontowe mają na celu polepszenie stanu technicznego z zachowaniem pierwotnego wyglądu oraz renowacją detalu architektonicznego. Obiekt jest stale użytkowany. W najgorszym stanie jest oranżeria, zabezpieczona w l. 50. XX w., obecnie ponownie w ruinie. W złym stanie jest mur (XVII w.) otaczający park od strony północno- zachodniej. Istnieje potrzeba zabezpieczenia ruin zamkowych wraz z murem oporowym.

Ostatnie lata to czas istotnych zmian zachodzących na zamkowym wzgórzu w Zawieprzycach. W 2022 roku zakończył się projekt Rewitalizacji i zagospodarowania przestrzeni parkowej, mający na celu ochronę oraz wykorzystanie dziedzictwa kulturowego i naturalnego zespołu pałacowo-parkowego w Zawieprzycach. Realizowana inwestycja miała na celu podniesienie jakości i dostępności zespołu pałacowo-parkowego poprzez uatrakcyjnienie oraz odpowiednie zabezpieczenie dziedzictwa kulturowego. Projekt obejmował wykonanie m. in.: systemu alejek i chodników, ciągów pieszych, elementów małej architektury ogrodowej (ławki, kosze), renowację terenów zielonych, kompleksowe prace dotyczące zieleni parkowej tj. zabiegi pielęgnacyjne, niezbędne wycinki, nowe nasadzenia, przeniesienie/usprawnienie monitoringu oraz oświetlenie całego obszaru energooszczędnym systemem.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

Rok 2023 przyniósł kolejną zmianę w Zespole pałacowo-parkowym. Gruntową przebudowę wraz z adaptacją na Centrum Integracji Kulturalnej przeszła zabytkowa Stajnia. Zadanie obejmowało: przebudowę budynku wraz z instalacjami wewnętrznymi, przebudowę przyłącza wodociągowego, budowę zewnętrznej instalacji kanalizacji sanitarnej wraz z odprowadzeniem ścieków do szczelnego zbiornika, budowę zewnętrznej instalacji kanalizacji deszczowej ze zbiornikiem retencyjnym, budowę zewnętrznej instalacji z odwiertami sond geotermalnych, budowę zalicznikowej linii zasilającej i oświetlenia terenu, wykonanie utwardzenia terenu (chodniki i taras terenowy).

(Zabytkowa „Stajnia”, fot. Urząd Gminy w Spiczynie, 2025r.)

W listopadzie 2024 roku podpisano umowę na Przeprowadzenie prac restauratorskich oraz konserwatorskich Krzyża z kopcem w zespole pałacowo – parkowym w Zawieprzycach. W zakres prac związanych z planowanym remontem wchodzi m.in.: wzmocnienie i stabilizacja fundamentów, remont postumentu i trzony kolumny murowanej z cegły pełnej, renowacja tynku wapiennego, odtworzenie detalu architektonicznego, wykonanie przykrycia z dachówki, wykonanie nowej elewacji, wykonanie schodów terenowych oraz odwodnienia.

Nowy blask zyska również oficyna dworska pełniąca funkcję szkoły podstawowej. Budynek przejdzie kompleksową termomodernizację polegającą na: wymianie stolarki okiennej i drzwiowej zewnętrznej, wymianie pokrycia i poszycia dachu z obróbkami i orynnowaniem, przebudowie konstrukcji dachu, remoncie i wymianie tynków elewacji wraz z kolorystyką, wykonaniu daszków nad wejściami do budynku, wykonaniu izolacji przeciwwilgociowych i termicznych (dachu, stropu i ścian poddasza, ścian fundamentowych i płyt w gruncie, posadzki parteru na gruncie), wykonaniu niezbędnych robót remontowych

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

towarzyszących związanych z doprowadzeniem budynku do pełnej używalności po wykonaniu robót (m.in. remont posadzki parteru, zabudowy poddasza, napraw tynkarskich i malowania wnętrza), remoncie nawierzchni wokół budynku wraz z uporządkowaniem spadków i odwodnienia terenu, przebudowie muru oporowego i schodów terenowych. Pozostałe prace skupiają się na dostosowaniu technicznym budynku do obowiązujących norm oraz przepisów.

(Zawieprzyce, nieistniejący dwór z XIX w. Widok od zachodu, stan z 1972 r. fot. J. Langda, ze zb. IS PAN)

(Zawieprzyce, oranżeria z pierwszej połowy XIX w. Widok od południa, stan z 1972 r. fot. J. Langda, ze zb. IS PAN)

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

Ponadto w posiadaniu Gminy Spiczyn znajduje się cmentarz wojenny z I wojny światowej. Jest on dobrze zabezpieczony i stale utrzymywany. Na obszarze gminy zachowały się wyjątkowo liczne kapliczki przydrożne i dwa słupy graniczne, które w wielu wypadkach wymagają zabezpieczenia (w pierwszym etapie) i konserwacji.

W bardzo złym stanie znajduje się dawny budynek urzędu w Spiczynie, wzniesiony w centrum miejscowości. Obecnie nie jest zamieszkiwany, ani wynajmowany. Blacha na pokryciu dachowym skorodowała zupełnie powodując przeciekanie dachu, a tym samym znaczące niszczenie budynku. Gmina podejmuje działania polegające na uprzątnięciu terenu wokół obiektu jak i w jego wnętrzu. W przyszłości planowane jest pozyskanie środków na kompleksowy remont zabytkowego budynku.

W miejscowości Kijany istnieje neorenesansowy pałac, który powstał ok 1880 r. w wyniku przebudowy wcześniejszego dworu. Spalony w 1926 r. został odbudowany. W ostatnich latach rozpoczęto remont jego elewacji, który jednak nie został zakończony. Obecnie pałac nie jest użytkowany i pozostaje w rękach powiatu łęczyńskiego. Wokół pałacu zniknęły już dawne budynki gospodarcze i folwarczne; zostały one gruntownie przekształcone, bądź rozebrane. Zaniedbany park pałacowy stanowiący otoczenie pałacu jest stopniowo porządkowany.

W dostatecznym stanie znajdują się restaurowany w l. 50. XX w. Kościół w Kijanach (1955; wówczas też przywrócono pierwotny kształt dachu), jednakże zabytek wymaga kompleksowego remontu z uwagi na spękania ścian konstrukcyjnych wywołane ruchem kołowym i procesami osuwiskowymi skarpy nadwieprzańskiej. We wnętrzu świątyni zachowało się stylowo jednolite rokokowe wyposażenie. Teren przykościelny otoczony jest murem z cegły, otynkowanym (XVIII wiek, część od frontu pochodzi z 1911). W jego narożu północno-zachodnim stoi dzwonnica w kształcie łuku triumfalnego, także wybudowana w 1911, dostosowana stylem do architektury kościoła.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

(Dzwonnica na terenie kościoła św. Anny w Kijanach)

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników, mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego - silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Poniżej przedstawione zostały wyniki analizy SWOT, skoncentrowanej wokół problematyki zarządzania zasobem dziedzictwa kulturowego w gminie Spiczyn. Oprócz zagadnień związanych z ochroną i opieką nad zabytkami, uwzględniono także inne czynniki, które wynikają z wielości i różnorodności elementów składających się na dziedzictwo kulturowe. W tabeli znalazły się silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju gminy. Analiza nawiązuje w ten sposób do fundamentalnego założenia względem niniejszego Programu - konieczności przemodelowania systemu ochrony zabytków w efektywny system ochrony dziedzictwa. Dziedzictwo gminy tworzy, bowiem jej kilkusetletnia historia, manifestująca się zarówno w bogactwie zasobu zabytkowego, jak również w tradycji i kulturze, tworząc niepowtarzalny klimat.

SZANSE	ZAGROŻENIA
• ponoszenie nakładów w obrębie wyjątkowo obszarów atrakcyjnych pod względem krajobrazowym (dolina Wieprza i Bystrzycy), • występowanie licznych form ochrony przyrody, świadczących o dobrej kondycji środowiska naturalnego oraz występowanie unikalnych gatunków roślin i zwierząt, • dobre warunki do rozwoju różnych form turystyki, zwłaszcza agroturystyki, • istniejące szlaki turystyczne, • zasób zabytków pozwalający na tworzenie szlaków tematycznych, • fundusze pomocowe, • podniesienie poziomu życia ludzi, • wykorzystanie walorów przyrodniczych, i zasobów kulturowych dla rozwoju turystyki; • wzrost świadomości w widzeniu obiektu zabytkowego jako miejsca do życia i jako lokowanie kapitału, • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych, • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa, • działalność gminnych instytucji kultury i organizacji pozarządowych, które mogą stać się partnerami w prowadzeniu edukacji na	• niewystarczający stan zabezpieczenia zabytków i postępujący proces ich niszczenia, • niewielki stan środków finansowych na ochronę zabytków, • niewystarczająca promocja walorów gminy, zwłaszcza turystycznych, • słabe zainteresowanie ze strony inwestorów zewnętrznych, • brak kompleksowych, spójnych produktów turystycznych, obejmujących różnego typu walory gminny, • bardzo słaba baza turystyczna, • brak jasnych i przejrzystych przepisów regulujących działania przy obiektach zabytkowych niewpisanych do rejestru zabytków; • brak realnych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki, • brak mechanizmów efektywnego wdrażania strategii, planów, programów itp., • konieczność prefinansowania projektów unijnych - brak środków w budżecie gminy, • skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem pieniędzy z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

rzecz opieki nad zabytkami • możliwość promowania gminy jako miejsca czystego ekologicznie, • wzrost rangi aktywnego wypoczynku w kształtowaniu się nowego stylu życia i spędzania wolnego czasu, • rozwój działalności gospodarczej o charakterze turystycznym i agroturystycznym na bazie walorów środowiska przyrodniczego i dziedzictwa kulturowego; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego,	• zanik wrażliwości na regionalne wartości zabytkowe w budownictwie prywatnym i publicznym, • niskie dochody lokalnej społeczności z powodu przewagi działalności rolniczej,
---	--

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

GPOnZ służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

W oparciu o ustawowe cele programu opieki nad zabytkami, informacje o zasobach dziedzictwa kulturowego gminy oraz o możliwościach i perspektywach rozwoju gminy, w GPOnZ sformułowano dwa priorytety w ramach, których, przewidziano następujące cele:

- systematyczne realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami,

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

- zahamowanie procesów degradacji zabytków i trwała poprawa stanu ich zachowania,
- uwzględnienie ochrony zabytków, krajobrazu kulturowego oraz dziedzictwa archeologicznego w dokumentach planistycznych i strategicznych gminy,
- wykreowanie atrakcyjnego wizerunku gminy oraz budowanie tożsamości, a także podnoszenie atrakcyjności gminy i wykorzystanie zabytków dla potrzeb społecznych i turystycznych,
- powszechna edukacja w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w środowisku mieszkańców gminy,
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- wykorzystanie funduszy krajowych i funduszy strukturalnych unii europejskiej w działaniach samorządu w zakresie opieki nad zabytkami i ochrony zabytków.

Na podstawie przeprowadzonej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy, oceny opracowań strategicznych dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego gminy zostało opracowanych dwa priorytety (Tabele nr 4, 5), które są rozwinięciem celów GPOnZ. Do realizacji priorytetów wyznaczono kierunki działania wraz z zadaniami. Czynności te osiągnięte zostaną w perspektywie długofalowej, wieloletniej, których ostatecznym rezultatem będzie przywrócenie zabytkom gminy właściwych im walorów historycznych i estetycznych.

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Wójt Gminy zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji GPOnZ i przedstawiania ich Radzie Gminy. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, uwzględniające wykonanie zadań, które zostały przyjęte do wypełnienia w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność wcielenia ich w życie. Sposób weryfikacji zrealizowanych zadań został ujęty w trzeciej kolumnie każdej tabeli.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

Tabela nr 4. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr I

RIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo - społecznego		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Zahamowanie procesu degradacji obiektów zabytkowych i poprawa ich stanu zachowania	Zabezpieczenie stanu zachowania zabytków będących własnością gminy poprzez: – coroczny przegląd stanu technicznego obiektów, – opracowanie planu remontów.	Ilość poniesionych środków na przeglądy, remonty, konserwacje, ilość podjętych działań, ilość zaplanowanych prac, ilość przeprowadzonych prac
	Monitoring stanu zachowania zabytków, zwłaszcza tych będących w stanie zagrożenia.	Ilość koniecznych interwencji, ilość przeznaczonych/ wydanych środków
	Współpraca z Lubelskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, polegającej na powiadamianiu go o przypadkach niszczenia zabytków objętych ochroną konserwatorską, nie będących własnością gminy.	Ilość koniecznych interwencji
	Zrealizowanie prac porządkowych na zabytkowych cmentarzach wojennych.	Jakie prace podjęto, jakich dotyczyły obiektów, ile poniesiono środków
	Intensyfikacja starań o uzyskanie zewnętrznych środków finansowania.	Jakie działania zostały podjęte, ilość pozyskanych środków
	Szkolenie właścicieli i posiadaczy zabytków, osób duchownych zarządzających zabytkami sakralnymi, oraz pracowników samorządowych odpowiednich wydziałów z zakresu ochrony i konserwacji zabytków, pozyskiwania środków finansowych oraz nadzoru inwestorskiego prac renowacyjnych przy zabytkach.	Ilość przeprowadzonych szkoleń, ilość osób biorących udział, ilość osób przeprowadzających szkolenie

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

Rozszerzenie zasobu i ochrony dziedzictwa kulturowego gminy	W razie potrzeby przygotowanie, a następnie uchwalenie uchwały określającej zasady udzielania dotacji na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robot budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.	Jakie podjęto działania, czy przyjęto uchwałę?
	Uwzględnienie postulatów ochrony dziedzictwa kulturowego i walorów przyrodniczych w treści dokumentów planistycznych, między innymi przy sporządzaniu planu ogólnego dla gminy	Ilość zamieszczonych treści, ilość opracowanych nowych planów uwzględniających treści związane z zabytkami
	Jasne i czytelne zaprezentowanie wszystkich form ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych gminy - szczegółowe oznaczenie zabytków i lokalizacji terenów objętych ochroną.	Czy oznakowano obiekty, czy znalazły się informacje o formach ochrony Zabytków?
	okresowa aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	Czy opracowano plan ochrony na wypadek konfliktu zbrojnego?

Tabela nr 5. Kierunki i zadania w ramach Priorytetu nr II

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy		
KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	Aktualizowanie na stronie internetowej gminy gminnej ewidencji zabytków wraz kartami obiektów.	Ilość odsłon
	Zapoznanie mieszkańców z zagadnieniami dotyczącymi gminnej ewidencji zabytków oraz przybliżenie skutków prawnych z tym związanych.	Forma przekazania informacji, ilość osób poinformowanych

 GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym gminy	Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy.	Ilość wydanych publikacji/folderów/przewodników
	Oznakowanie obiektów zabytkowych oraz pomników przyrody w terenie: umieszczenie tablic zawierających historię obiektu na wszystkich obiektach wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektach sakralnych	Ilość umieszczonych tablic
	Nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego.	Jak przekazywane są informacje, ilość odkryć, z kim współpracowano?
	Organizacja konkursu na pomysł na trasę dydaktyczną.	czy zorganizowano konkurs, czy opracowano trasę?
Podniesienie świadomości społecznej dotyczącej dziedzictwa kulturowego	Szkolenie pracowników administracji samorządowej odpowiednich wydziałów, pedagogów szkół różnych szczebli w zakresie zasobów dziedzictwa kulturowego na terenie gminy.	Ilość osób szkolonych, ilość odbytych szkoleń, zakres szkoleń.
	Zapoznanie dzieci i młodzieży, w ramach edukacji szkolnej, z historią gminy oraz dziedzictwem materialnym i sposobami jego ochrony .	Jak wyglądała edukacja, jakie podjęto działania, ilość osób biorących udział, czy podjęto działania długofalowe oraz ich plan
	Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw, seminariów i innych działań propagujących wiedzę o historii i kulturze materialnej gminy.	Ilość zorganizowanych wydarzeń, ilość przeznaczonych na ten cel środków, ilość osób biorących udział, jakie jednostki brały udział w zadaniu
	Aktywizacja mieszkańców (w tym młodzieży szkolnej) w zakresie podejmowania społecznych prac porządkowych przy zabytkach i w ich otoczeniu, mająca na celu przede wszystkim uświadomienie wartości lokalnego dziedzictwa materialnego i pobudzenie współodpowiedzialności za jego ochronę.	Jakie podjęto działania, przy jakich obiektach, ilość osób biorących udział, ilość przeznaczonych na ten cel środków

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

8. Instrumentarium realizacji Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych w nim priorytetów. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno - prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:
 - wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy;
 - wykonywanie decyzji administracyjnych z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
 - ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.;
 - ustawa o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw z dnia 22 czerwca 2017 r.;
 - ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym z dnia 27 marca 2003 r.
 - ustawa Prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994 r.;
 - ustawa Prawo ochrony środowiska z dnia 27 kwietnia 2001 r.;
 - ustawa o ochronie przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r.;
 - ustawa o gospodarce nieruchomościami z dnia 21 sierpnia 1997 r.;
 - ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej z dnia 25 października 1991 r.;
 - ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.
- **instrumenty finansowe**:
 - finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy;
 - udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków;

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje;
- ustawa o podatku rolnym z dnia 15 listopada 1984 r.;
- ustawa o podatkach i opłatach lokalnych z dnia 12 stycznia 1991 r.;
- ustawa o podatku od spadku i darowizn z dnia 28 lipca 1983 r.;
- współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publicznego - prywatnego” (PPP).

■ **instrumenty społeczne:**

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy Spiczyn;
- edukacja kulturowa;
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego;
- informacja na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy;
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

■ **instrumenty koordynacji:**

- realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy rozwoju infrastruktury gminy, programy ochrony środowiska przyrodniczego, programy prac konserwatorskich, studia i analizy, koncepcje, plany rewitalizacji);
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków;
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

–

■ **instrumenty kontrolne:**

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy;
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania;
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego;

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych. Finansowanie tych działań może pochodzić zarówno ze źródeł krajowych jak i zagranicznych takich jak:

- 1) środki własne budżetowe gminy na realizację zadań własnych;
- 2) środki Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
- 3) środki Wojewody Lubelskiego (pozostające w dyspozycji Lubelskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków);
- 4) dotacje podmiotowe dla instytucji kultury, których organizatorem jest samorząd województwa;
- 5) środki Unii Europejskiej;

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY SPICZYN NA LATA 2025-2028

- 6) dotacje samorządu województwa dla jednostek samorządu terytorialnego innych szczebli na realizację zadań z zakresu kultury i sztuki;
- 7) dotacje, granty, nagrody samorządu województwa dla podmiotów nie zaliczanych do sektora finansów publicznych;
- 8) środki własne jednostek samorządu terytorialnego różnych szczebli;
- 9) środki prywatne;
- 10) dotacje i fundusze celowe rządowych i pozarządowych programów pomocowych;
- 11) składki i zbiórki publiczne finansowane ze środków ludności;
- 12) inne środki przewidziane prawem.

Od 2021 roku obowiązuje plan odbudowy polskiej gospodarki po Pandemii COVID-19 czyli tak zwany Polski Ład. Wprowadzono w nim korzystne rozwiązania podatkowe dla osób inwestujących w zakup czy też remont obiektów stanowiących zabytek. Z ulgi mogą korzystać podatnicy będący właścicielami lub współwłaścicielami zabytków nieruchomych, którzy ponieśli koszty na:

- wypłaty na fundusz remontowy wspólnoty mieszkaniowej lub spółdzielni mieszkaniowej utworzony, zgodnie z odrębnymi przepisami, dla zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub znajdującego się w ewidencji zabytków,

- prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane w zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w ewidencji zabytków,

- odpłatne nabycie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru zabytków lub udziału w takim zabytku, pod warunkiem, że podatnik na nabytą nieruchomość poniósł wydatek o charakterze remontowo-konserwatorskim.